

مرکز ملی رقابت

عملکرد مراجع رقابت: شواهدی جدید از کشورهای جهان

تهیه و تنظیم: ایمان چراتیان

معاونت اقتصادی و توسعه رقابت

۱۴۰۱

رسالة الرجل من الرجل

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴	مقدمه
۴	۱- مروری اجمالی بر مفهوم رقابت
۶	۱-۱- تبیین چهار مفهوم از رقابت
۷	۲- مروری بر سابقه تاسیس مراجع رقابت
۸	۳- وضعیت بودجه و سرمایه انسانی مراجع رقابت
۱۱	۴- مقابله با کارتل‌ها
۱۴	۵- مقابله با سوءاستفاده از وضعیت مسلط
۱۶	۶- تعیین و وضع جرایم
۲۳	۷- مقابله با ادغام
۲۶	۸- ایفای نقش مدعی‌العموم
۲۷	۹- خلاصه و جمع‌بندی
	منابع

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۸	شکل ۱. روند پذیرش قوانین رقابت در کشورهای جهان (۲۰۱۰-۱۸۸۹)
۹	شکل ۲. متوسط نیروی کار متخصص در مراجع رقابت (برحسب تعداد نفر)
۹	شکل ۳. متوسط بودجه اسمی مراجع رقابت (برحسب میلیون یورو)
۱۰	شکل ۴. متوسط بودجه سرانه مراجع رقابت بر مبنای ۱ میلیون یورو GDP (برحسب یورو)
۱۱	شکل ۵. سرانه نیروی کار متخصص در مراجع رقابت بر مبنای ۱ میلیون نفر ساکنین (برحسب تعداد نفر)
۱۱	شکل ۶. متوسط تعداد بررسی‌های پس‌نگرانه رفتار کارتل‌ها
۱۲	شکل ۷. متوسط تعداد حملات ضربتی علیه کارتل‌های اقتصادی
۱۳	شکل ۸. متوسط تعداد تصمیمات علیه کارتل‌های اقتصادی
۱۴	شکل ۹. متوسط تصمیمات تعهدآور و طرح‌های حل و فصل مراجع رقابت (برحسب درصد)
۱۴	شکل ۱۰. متوسط تعداد مقابله با موارد سوءاستفاده از وضعیت مسلط
۱۵	شکل ۱۱. متوسط تعداد حملات ضربتی در مقابله با موارد سوءاستفاده از وضعیت مسلط
۱۶	شکل ۱۲. متوسط تعداد تصمیمات مراجع رقابت در مقابله با موارد سوءاستفاده از وضعیت مسلط
۱۶	شکل ۱۳. تعداد تصمیمات اتخاذ شده در خصوص موارد سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار توسط هر مرجع رقابت (مجموع دوره ۲۰۲۰-۲۰۱۵)
۱۷	شکل ۱۴. مجموع جرایم وضع شده در پرونده‌های کارتلی و سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار
۱۷	شکل ۱۵. متوسط جرایم وضع شده در پرونده‌های کارتلی و سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار (برحسب میلیارد یورو)
۱۸	شکل ۱۶. مجموع جرایم وضع شده در پرونده‌های کارتلی و سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار (برحسب میلیارد یورو)
۱۸	شکل ۱۷. نسبت جرایم به بودجه عمومی مراجع رقابت (کارتل‌ها و سوءاستفاده از وضعیت مسلط)
۱۹	شکل ۱۸. مجموع جرایم وضع شده بر کارتل‌های اقتصادی (برحسب میلیارد یورو)
۱۹	شکل ۱۹. متوسط جرایم وضع شده بر کارتل‌های اقتصادی (برحسب میلیارد یورو)
۲۱	شکل ۲۰. مجموع تصمیمات و شرکت‌های جریمه شده با تاکید بر کارتل‌ها

۲۱	شکل ۲۱. تعداد افراد جریمه شده در پرونده‌های کارتلی
۲۲	شکل ۲۲. تعداد افراد زندانی شده در پرونده‌های کارتلی
۲۲	شکل ۲۳. مجموع جرایم وضع شده در ارتباط با سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار (برحسب میلیارد یورو)
۲۳	شکل ۲۴. مشخصه‌های رژیم‌های کنترل ادغام در جهان (عدد بالای هر ستون بیانگر تعداد مراجع رقابت)
۲۴	شکل ۲۵. متوسط تعداد اطلاع رسانی و تصمیمات در خصوص ادغام (کل کشورها)
۲۵	شکل ۲۶. مجموع تصمیمات همراه با ارائه راهکار در خصوص پرونده‌های ادغام (برحسب تعداد و درصد)
۲۵	شکل ۲۷. مجموع تصمیمات با محوریت ممنوعیت ادغام
۲۶	شکل ۲۸. مجموع تصمیمات با محوریت حذف ادغام
۲۶	شکل ۲۹. متوسط تعداد مطالعات بازار به ازای هر مرجع رقابت

فهرست ضمائم

صفحه	عنوان
۲۹	ضمیمه ۱. لیست مراجع رقابت در کشورهای مورد مطالعه

ضرورت وجود قوانین رقابت و اثرگذاری آن بر عملکرد بازارها که با تحدید رفتارهای ضدرقابتی و انحصارگراانه همراه است از جمله موضوعاتی است که در طول سال‌های اخیر در بین اقتصاددانان مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. قانون رقابت همانند دستی مرئی است که در جهت حمایت از دست نامرئی بازار به کار گرفته می‌شود و بازار را در جهت رسیدن به شرایط کارایی و ایجاد حداکثر رفاه و بهره‌وری برای عوامل آن هدایت می‌کند. اهمیت موضوع رقابت و ضرورت اجرای آن در اقتصاد کشورها تا آنجایی است که سیاست‌گذاران بسیاری از کشورها، به منظور تقویت گسترده‌ی عمل و میزان اثرگذاری مراجع رقابت در اقتصاد و نیز ایجاد شرایط عادلانه در جهت حداکثر کارایی بازار، ابزار و امکانات ویژه‌ای را در اختیار این نهاد قرار داده‌اند. به طوری که وضع جرایم بسیار سنگین از سوی مراجع رقابت از جمله راهکارهای موثر در جهت بازدارندگی شرکت‌ها از انجام رویه‌های ضدرقابتی بوده و به همین دلیل، بسیاری از شرکت‌ها در دوره فعالیت خود از شمولیت در این گونه جرایم پرهیز می‌کنند.^۱

هدف اصلی قانون رقابت آن است تا از قدرت بازاری بنگاه‌ها که موجب کاهش رفاه مصرف‌کنندگان می‌شود جلوگیری کند. کاهش رفاه می‌تواند از طریق کاهش تولید، افزایش سطح قیمت‌ها، کاهش کیفیت محصولات، محدودیت در به‌کارگیری نوآوری و سلب انتخاب مشتریان صورت گیرد. لذا تحلیل شرایط رقابتی بازار نیازمند درک صحیح از قدرت بازاری است که این امر بدون شناخت عمیق از مفاهیم اقتصادی به دست نمی‌آید. این موضوع در خصوص سایر رفتارهای عوامل بازار نظیر ایجاد کارت‌ل، قیمت‌گذاری تهاجمی، تبعیض و ادغام نیز صادق است. به منظور اجرای موفق قوانین رقابت، حقوق‌دانان باید مفاهیم اقتصادی را به خوبی درک نموده و اقتصاددانان حوزه رقابت نیز باید درک صحیحی از فرآیندهای قانونی این موضوع داشته باشند.

نظر به اهمیت قانون رقابت در تنظیم سازوکار اقتصاد و بازار، در این گزارش با بهره‌گیری از جدیدترین آمار و اطلاعات منتشر شده از سوی نهادهای بین‌المللی به بررسی وضعیت عملکرد مراجع رقابت در جهان می‌پردازیم. گزارش حاضر از بخش‌های ذیل تشکیل شده است. در ابتدا و به منظور شناخت بهتر مفهوم رقابت و نقش آن در سازوکار بازارها و اثرات اجرای آن بر وضعیت رفاهی جوامع، به بیان برخی مفاهیم پرداخته و انواع شرایط رقابتی بازارها را بر اساس میزان عقلانیت و اطلاعات عوامل آن (مصرف‌کنندگان و بنگاه‌ها) مورد بررسی قرار می‌دهیم. در ادامه این بخش و به منظور تبیین اهمیت جایگاه مراجع رقابت در جهان از حیث قدمت و سابقه اجرایی، وضعیت تاسیس مراجع در مناطق مختلف دنیا مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در بخش بعدی گزارش، وضعیت مراجع رقابت به تفکیک مناطق مختلف جغرافیایی از دو بُعد منابع و وظایف آنان تحلیل و بررسی می‌شود. به همین منظور وضعیت بودجه و سرمایه انسانی در اختیار مراجع رقابت و عملکرد آنان در برخی کارکردهای اصلی نظیر مقابله با کارت‌ل‌ها، مقابله با سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار، چگونگی تعیین و وضع جرایم نقدی و جزایی، شیوه‌های مقابله با ادغام و ایفای نقش در قالب مدعی‌العموم مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

۱- مروری اجمالی بر مفهوم رقابت

^۱ به عنوان مثال، در سال ۲۰۰۸، شرکت سنت-گوبین^۱ که یکی بزرگترین عرضه‌کننده‌گان مواد اولیه ساختمانی در اروپا است، به دلیل تلاش در تثبیت قیمت‌ها با جریمه ۸۸۰ میلیون یورویی از سوی کمیسیون اروپا مواجه شد. دو شرکت بزرگ تولیدکننده رسانه‌های تصویری (فیلیپس و ال جی) در سال ۲۰۱۲ و به دلیل تلاش برای تثبیت قیمت‌ها با جریمه‌ای معادل ۱٫۴ میلیارد یورو از سوی کمیسیون اروپا مواجه شدند. در سال ۲۰۰۱، کمیسیون اروپا دریافت که شش شرکت فعال در زمینه قرص‌های ویتامینه به دنبال تثبیت قیمت‌ها در دوره ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۹ بوده‌اند. لذا پس از بررسی‌های تکمیلی و تایید رفتار مجرمانه از سوی شرکت‌های کارت‌لی، شرکت هافمن لاروچ با جریمه‌ای سنگین معادل ۴۶۰ میلیون دلار مواجه گردید.

^۲ در برخی متون اقتصادی، رفاه مصرف‌کننده به عنوان مازاد مصرف‌کننده نهایی (Final consumer surplus) نیز تعریف می‌شود. یعنی تفاوت بین ارزش خرید (آنچه که مصرف‌کننده مایل به پرداخت بوده است) با آن مقدار که در عمل پرداخت نموده است. همچنین تفاوت بین هزینه تولید محصول با فروش آن به عنوان رفاه تولیدکننده در نظر گرفته می‌شود. مجموع رفاه مصرف‌کننده و تولیدکننده به عنوان شاخصی برای رفاه کل جامعه محسوب می‌شود.

^۳ لیست کشورهای مورد بررسی در ضمیمه (۱) ارائه شده است.

آریدا و هوونکمپ^۱ در مطالعه خود در باب ضدانحصار آیین می‌کنند امروزه به نظر می‌رسد که هدف عمومی ضدانحصار در جهت شکوفایی رقابت بر مبنای آنچه که اقتصاددانان (و نه حقوق‌دانان) در ذهن دارند شکل گرفته است. از این گفتار می‌توان دریافت که از جمله چالش‌های موجود در این بخش، نبود تعریفی واحد از مفهوم رقابت در میان متخصصان حقوق و اقتصاد است، هر چند که اقتصاددانان نیز تاکنون به دیدگاه جامعی در ارائه تعریف واحد از مفهوم رقابت نرسیده‌اند. هر چند که قانون شرم‌ن با محوریت رقابت بیش از یکصد سال است که در ایالات متحده به تصویب رسیده است، اما تاکنون تعریفی رضایت‌بخش در خصوص مفهوم رقابت به دست نیامده است. اهمیت این موضوع زمانی بیشتر می‌شود که بدانیم فهم درست نسبت به مفهوم رقابت هسته مرکزی سیاست‌های رقابتی را شکل می‌دهد. لذا مادامی که درک درستی از مفهوم رقابت در میان صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران شکل نگیرد، انتظار از کارکرد واقعی قوانین رقابتی کمی دور از انتظار است.

در طول سالیان اخیر، بحث‌های زیادی در خصوص سیاست‌های رقابتی بدون ارائه تعریفی واحد از مفهوم رقابت شکل گرفته است. بر این اساس، بسیاری از مراجع قضایی معتقدند که هدف از اجرای قوانین رقابتی، حفظ رقابت است، در حالی که حفظ رقابت بر مبنای اهداف اقتصادی کشورها و سازوکار بازارهای مختلف می‌تواند متفاوت از هم تعریف شود. در یک تعریف می‌توان گفت رقابت همچون مصاف ورزشی در برگیرنده تلاشی جمعی و داوطلبانه بین بازیگران بازار (عرضه‌کنندگان، عمده‌فروشان، خرده‌فروشان و مصرف‌کنندگان) است. رقابت می‌تواند همگرایی افقی بین بنگاه‌ها در زنجیره توزیع باشد. مایکل پورتر در دو بند از نظریه نیروهای رقابتی پنجگانه خود می‌گوید؛^۱ مصرف‌کنندگان قدرتمند به منظور بهره‌مندی از محصولات و خدمات با کیفیت بهتر و به حداکثر رساندن مطلوبیت خود، قیمت‌های بازار را به سمت پایین هدایت می‌کنند.^۲ عرضه‌کنندگان قدرتمند به منظور حداکثرسازی مطلوبیت خود در بازار سعی می‌کنند تا با محدود نمودن عرضه (یا کیفیت ارائه) کالا و خدمات، قیمت‌های بالاتری را از مصرف‌کنندگان دریافت نمایند.

رقابت در یک مفهوم می‌تواند به صورت هنجار تعریف شود. در این حالت بازیگران بازار از طریق برخی قوانین مرتبط با سازوکار بازار، صنعت و هنجارهای غیررسمی، به وضع برخی چهارچوب‌ها و رویه‌های تنبیهی در جهت حفظ رقابت در بازار اقدام می‌کنند. به همین جهت، مراجع رقابتی معمولاً بین رقابت بر پایه معیارها و رقابت بر پایه روش‌های غیرمنصفانه و غیرعرفی تفاوت قائل می‌شوند. لذا ایجاد رقابت در بازار بر اساس نوع تفسیر و لحاظ استانداردهای جامعه شناختی و مطلوبیت حاصل از آن برای جامعه می‌تواند خوب یا بد باشد. سیاست‌گذاران در اتخاذ سیاست‌های رقابتی به برخی نتایج و اثرات آن نظیر قیمت‌های پایین، کیفیت بالاتر محصولات و خدمات، دسترسی گسترده‌تر به محصولات مورد نیاز و نوآوری در طراحی محصول توجه می‌کنند. از سویی وجود رقابت موجب همگرایی بیشتر محصولات شده و با کاهش قدرت انتخاب، انگیزه لازم برای نوآوری را در بین تولیدکنندگان کاهش می‌دهد. در بازار، انحصارگران می‌توانند تنوع بیشتری از محصولات را در مقایسه با سایر فروشندگان ارائه دهند. با افزایش رقابت قیمتی، زمینه‌های بروز سواری مجانی شکل گرفته و خدمات و محصولات ارائه شده از نوآوری کمتری برخوردار می‌شوند، در حالی که مصرف‌کنندگان با تنوع کمتری در محصولات و بنگاه‌ها مواجه هستند. بر اساس ادبیات اقتصادی، بازار زمانی در وضعیت رقابت کامل قرار می‌گیرد که قیمت هر محصول معادل هزینه نهایی آن شده و بنگاه‌ها در حداکثر کارایی خود فعالیت نمایند. بر این اساس، رقابت فرآیندی است که در آن نیروهای بازار به گونه‌ای عمل می‌کنند تا منابع محدود در کارآترین شکل ممکن توزیع شده و رفاه اقتصادی به بیشترین حالت ممکن برسد. رقابت در دو مفهوم

¹ Areeda and Hovenkamp

² Antitrust

^F برای مطالعه بیشتر رجوع شود به: Hovenkamp, H. J., & Areeda, P. E. (2000). *Antitrust Law: An Analysis of Antitrust Principles and Their Application*.

⁴ Sherman Act

⁵ Vertical integration

⁶ Porter's five competitive forces

⁷ Free-riding

متداول ناظر به دو وضعیت ایده‌آل نهایت‌نگر (رقابت کامل)^۱ و فرآیندی (رقابت پویا) است. به نظر هایک^۲ رقابت در مفهوم ذاتی خود پدیده‌ای پویا (و نه نهایت‌نگر)، پیچیده و غیرقابل پیش‌بینی است. لذا نقص در دانش بشری و تنوع شرایط درونی موثر بر بازار (نظیر شرایط قانونی، اجتماعی، هنجارهای اخلاقی، وضعیت فناوری، تولید و ارائه خدمات) ضرورت شکل‌گیری بازار رقابتی و برنامه‌ریزی شده را شکل می‌دهد. در مجموع می‌توان گفت رقابت مفهومی است که از ویژگی‌های ذیل برخوردار است: (۱) چند بُعدی است (از حیث قیمت، کیفیت، تنوع و نوآوری)؛ (۲) دارای سطوح مختلفی از تمایز در محصول، محدودیت در ورود و شفافیت است؛ (۳) در سطوح مختلفی از چرخه عمر محصولات تعریف می‌شود؛ (۴) نیازمند سطوح مختلفی از فناوری و نوآوری است و (۵) در سطوح مختلفی از کارآیی عمل می‌کند.

۱-۱- تبیین چهار مفهوم از رقابت

وجود عقلانیت کامل این امکان را به بازیگران بازار می‌دهد تا بتوانند از خود در مواجهه با شرایط مختلف بازار محافظت کنند. با این حال، تحت فروض واقعی‌تر این احتمال وجود دارد که دست نامرئی بازار نتواند بهترین نتیجه را برای بازیگران بازار به همراه آورد. لذا در بازارهایی که از ترکیب عقلانیت محدود و کامل شکل می‌گیرند انتظار نمی‌رود نتایجی مطلوب به دست آید. بر این اساس، می‌توان بازارها را از حیث دارا بودن عقلانیت محدود یا کامل در بین بازیگران بازار (مصرف‌کنندگان و بنگاه‌ها) به چهار دسته کلی تقسیم کرد.

حالت اول: هم مصرف‌کنندگان و هم بنگاه‌ها دارای عقلانیت کامل باشند

حالت اول بازار که بر پایه‌ی نظریه اقتصادی نئوکلاسیک‌ها مطرح می‌شود، ناظر به شرایطی است که در آن قیمت‌ها بسیار شفاف، منحنی تقاضا بینهایت کشش‌پذیر، ورود و خروج به بازار بدون محدودیت و اطلاعات کامل در جهت حداکثرسازی سود در بین مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان وجود داشته باشد. در این شرایط، قیمت‌ها برابر با هزینه نهایی بوده و بازار به بالاترین سطح کارایی خود می‌رسد. این بازار علیرغم دارا بودن شرایط ایده‌آل، به دلیل عدم انطباق با شرایط واقعی بازارها همواره با انتقاداتی مواجه بوده است.

حالت دوم: بنگاه‌ها دارای عقلانیت کامل و مصرف‌کنندگان دارای عقلانیت محدود باشند

در حالت دوم بازار این‌گونه فرض می‌شود که بنگاه‌ها دارای عقلانیت و اطلاعات کامل بوده و با مصرف‌کنندگان با عقلانیت و اطلاعات محدود به تعامل می‌پردازند. در طول چند دهه‌ی اخیر، ادبیات اقتصاد رفتاری همواره به نقد جدی نظریات نئوکلاسیکی با تأکید بر غیرواقعی بودن انتظارات عقلایی پرداخته است. لذا با لحاظ فروضی واقعی‌تر، نتایجی متفاوت از آنچه که در ادبیات نئوکلاسیک‌ها ذکر می‌شود به دست می‌آید. به عنوان مثال، ممکن است مصرف‌کنندگان مایل باشند تا مطلوبیت بلندمدت خود (پس‌انداز برای آینده) را جایگزین مطلوبیت کوتاه مدت (مصرف در زمان حال) نمایند. در این بازار هرچند بنگاه‌های با عقلانیت کامل به سودآوری می‌رسند، اما مصرف‌کنندگان ممکن است به ورطه فلاکت یا بدهی‌های فرآینده کشیده شوند. به همین منظور برخی بنگاه‌ها مایل‌اند تا با ارائه خدمات مشاوره‌ای به مصرف‌کنندگان آنان را در رسیدن به مطلوبیت بلندمدت کمک نمایند.

حالت سوم: مصرف‌کنندگان دارای عقلانیت کامل و بنگاه‌ها دارای عقلانیت محدود باشند

در این حالت فرض می‌شود که مصرف‌کنندگان به نسبت بنگاه‌ها از عقلانیت و اطلاعات بیشتری برخوردارند. در این شرایط، مصرف‌کنندگان با نظر به رفتار تولیدکنندگان با عقلانیت محدود از خود می‌پرسند... آنان به چه چیزی فکر می‌کردند؟! در این بازار یکی از سوالات رایج آن است که چگونه ممکن است یک بنگاه تولیدی (مانند کارخانجات خودروسازی آمریکا) نیازهای مشتریان خود را نادیده گرفته و یا حتی انکار کند؟! این حالت از

¹End-state

^۲ رقابت کامل شرایطی است که بازار در رقابتی‌ترین شکل ممکن قرار گرفته و در آن هر واحد اقتصادی گیرنده قیمت است. در این بازار، خریداران و فروشندگان بسیار زیاد بوده و هر کدام از اطلاعات کاملی نسبت به وضعیت بازار برخوردارند، به طوری که هر کدام می‌توانند بدون اثرگذاری بر قیمت تعادلی، به مقدار موردنیاز خود دست پیدا کنند. گستره بین بازار رقابت کامل و انحصار کامل را بازار رقابت ناقص تشکیل می‌دهد.

³Hayek

بازار به وضوح نشان می‌دهد که چگونه مدیران با اتخاذ برخی رفتارهای ضد رقابتی (نظیر تبانی با سایر رقبا در جهت تثبیت قیمت‌ها) خود را در معرض ریسک تخلف در بازار قرار داده و با اعتماد به نفس بیش از اندازه در خصوص ایجاد ادغام، شانس زیادی برای خود در جهت ورود به بازارهای خاص قائل می‌شوند. این حالت از بازار همچنین آن دسته از بنگاه‌هایی را در بر می‌گیرد که به جای اتخاذ رویه عقلایی حداکثرسازی سود، از ریسک‌گریزی زیادی در جهت ورود به بازار برخوردارند.

در این بازار، آن دسته از بنگاه‌های با عقلانیت محدود که برخلاف سایر رقبا خود، به جای تکیه بر رویه حداکثرسازی سود به دنبال اتخاذ رویه‌های ادغام بوده و توانمندی کاذبی برای خود در جهت پوشش فعالیت‌های مجرمانه‌شان قائلند، به سرعت با هزینه‌های ناشی از تصمیمات‌شان مواجه می‌شوند. به عبارتی رویه بازار به گونه‌ای است که بنگاه‌های با عقلانیت محدود با عدم توجه اقتصادی در فعالیت‌های خود مواجه شده که باید استراتژی خود را تغییر داده و یا از بازار خارج شوند.

حالت چهارم: هم مصرف کنندگان و هم بنگاه‌ها دارای عقلانیت محدود باشند

آخرین حالت از بازار ناظر به شرایطی است که تمامی بازیگران بازار از عقلانیت محدود و اطلاعات ناقص برخوردارند. بنگاه‌ها با در اختیار داشتن اطلاعات محدود در خصوص وضعیت جاری و آتی ترجیحات مصرف کنندگان از توانایی اندکی در جهت تامین نیازهای بازار و مواجهه با چالش‌های پیش‌روی خود برخوردارند. مصرف کنندگان نیز دارای عقلانیت محدود بوده و نسبت به نیازها و ترجیحات خود رفتاری بی‌ثبات دارند. در این بازار، بنگاه‌ها برحسب نوع یادگیری و کاربست دانش کسب شده به سطوح مختلفی از موفقیت در بازار دست می‌یابند. بنگاه‌ها با کشف، اجرا و به روزرسانی رویه‌های جاری خود می‌توانند از مزیت رقابتی در مقایسه با سایر رقبا برخوردار شوند، چرا که تامین سلیقه و ترجیحات تغییر‌گرای مصرف کنندگان با اعمال رویه‌های ثابت قابل حصول نیست. می‌توان گفت که حالت چهارم بازار با مفهوم رقابت به عنوان یک فرآیند (و نه به صورت نهایت‌نگر که دارای تعادل باثبات است) همخوانی بیشتری دارد. مفهوم رقابت در این بازار یک تکامل تدریجی بر پایه فرآیند آزمون و خطا است که در آن بنگاه‌ها می‌کوشند تا از طریق یادگیری و گذشته بازار، مسائل و مشکلات پیش‌رو را حل نموده و خود را در شرایط مزیت رقابتی قرار دهند.^۱

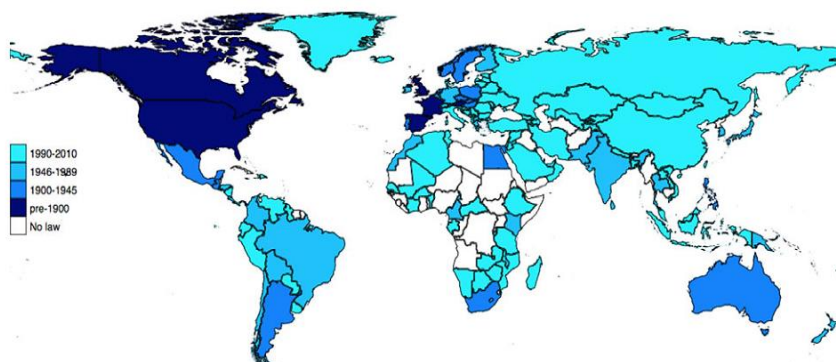
۲- مروری بر سابقه تاسیس مراجع رقابت

نظر به اهمیت قوانین رقابت در تنظیم سازوکار بازارها، طراحی و پیاده‌سازی این قوانین از سوی سیاست‌گذاران کشورهای زیادی مورد پذیرش قرار گرفته است. در فاصله سال‌های ۱۸۹۰ تا ۱۹۹۰، تعداد اندکی از کشورها به معرفی و اجرای قوانین رقابت اقدام نمودند که از ابتدای دهه‌ی ۹۰ میلادی، روند پذیرش و اجرای قوانین رقابتی در کشورها با تغییراتی شگرف مواجه شد، به طوری که تا سال ۲۰۰۵ قوانین رقابت در حدود ۱۰۰ کشور به اجرا درآمده و تا پایان سال ۲۰۱۲ به حدود ۱۳۰ کشور نیز رسیده است.^۲

^۱ برای مطالعه بیشتر درخصوص انواع حالات بازار رجوع شود به: Zimmer, D. (Ed.). (2012). *The goals of competition law*. Edward Elgar Publishing.

^۲ مروری بر قدمت و سابقه راه‌اندازی مراجع رقابت در دنیا نشان می‌دهد که تا سال ۲۰۲۰، میانگین سن مراجع رقابت در حدود ۳۳ سال بوده است. با این حال، تفاوت چشمگیری در سابقه راه‌اندازی مراجع رقابت در کشورهای مختلف مشاهده می‌شود. بر اساس جدیدترین آمار ارائه شده از سوی OECD (2022)، مراجع رقابت در کشورهای منطقه آسیا-اقیانوسیه از کمترین سابقه (میانگین ۲۱ سال) برخوردارند، در حالی که بیشترین سابقه راه‌اندازی با میانگین ۳۷ سال به مراجع رقابت مستقر در کشورهای منطقه اروپا و آمریکا مربوط می‌شود. در سایر مناطق جغرافیایی (استرالیا و اقیانوسیه و آفریقا) نیز متوسط سن مراجع رقابت به طور میانگین در حدود ۲۹ سال برآورد شده است.

شکل ۱. روند پذیرش قوانین رقابت در کشورهای جهان (۱۸۸۹-۲۰۱۰)

منبع: Bradford et al (2019)

در شکل (۱) روند پذیرش قانون رقابت در کشورهای جهان به تفکیک دوره‌های مختلف زمانی طی سال‌های ۱۸۸۹-۲۰۱۰ نشان داده شده است. بر این اساس می‌توان گفت که کانادا نخستین کشوری است که در سال ۱۸۸۹ قانون رقابت را پذیرفته و یکسال پس از آن، قانون رقابت در کشور آمریکا نیز مورد پذیرش قرار گرفت. از سال ۱۹۰۰ تا پایان جنگ جهانی دوم، تنها ۱۵ کشور قانون رقابت را پذیرفته و به اجرا گذارند. در طول جنگ سرد، قانون رقابت در ۲۶ کشور دیگر نیز مورد پذیرش و اجرا قرار گرفت. بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تغییر رویکرد کشورها به سمت اقتصاد بازار، میزان پذیرش قانون رقابت توسط کشورها با رشد شدیدی مواجه شد. در فاصله سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۰، ۱۳۳ مرجع رقابت در ۱۲۷ کشور جهان از قانون رقابت در سازوکار تنظیم بازارها برخوردار می‌باشند. امروزه، فارغ از درجه توسعه یافتگی کشورها، اهمیت قوانین رقابت و اثرات مثبت آن در تنظیم روابط بین بازیگران بازار که موجب بهبود کیفیت و کارایی بازارها می‌شود مورد پذیرش بیشتر سیاست‌گذاران قرار گرفته است.^۲

۳- وضعیت بودجه و سرمایه انسانی مراجع رقابت

به منظور اجرای صحیح و کارای قوانین رقابت در بازارها، مراجع رقابت نیازمند منابع مالی هستند. لذا نبود منابع مکفی و عدم دسترسی به نیروی انسانی متخصص به عنوان تهدیدی جدی در سازوکار این نهاد به شمار می‌رود. اصولاً تعیین میزان دقیق منابع مالی مورد نیاز برای مراجع رقابت با سختی زیادی همراه است، چرا که نقش مراجع، مقیاس عملکرد آنها، مفاهیم قانونی و چهارچوب اختیارات تعریف شده برای آنها، اندازه بازار و درجه توسعه اقتصادی کشورها و نیز درجه سلامت فعالیت‌های اقتصادی (از حیث وجود یا عدم وجود رویه‌های ضد رقابتی)، نیاز مراجع به منابع مالی را متفاوت از هم می‌سازد. لذا وجود تفاوت در منابع مالی و انسانی مورد نیاز، لزوم بررسی وضعیت مراجع رقابت در کشورهای مختلف را تبیین می‌نماید. بر اساس جدیدترین شواهد موجود، در بازه زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵، منابع مالی مراجع رقابت روندی رو به رشد داشته و با نرخ رشد سالانه ۳٫۴٪ در بودجه اسمی همراه بوده است. در سال ۲۰۲۰، مراجع رقابت (۶۵ کشور مورد مطالعه) از اشتغال ۸۳۶۴ نفر نیروی متخصص برخوردار بوده‌اند که سهم هر مرجع از نیروی کار به طور میانگین ۱۲۹ نفر برآورد شده است (شکل ۲).^۴ در همین سال، بودجه اسمی مراجع رقابت حدود ۱۳۰۶ میلیون یورو بوده که متوسط سهم هر مرجع در حدود ۲۱٫۴ میلیون یورو برآورد شده است (شکل ۳).

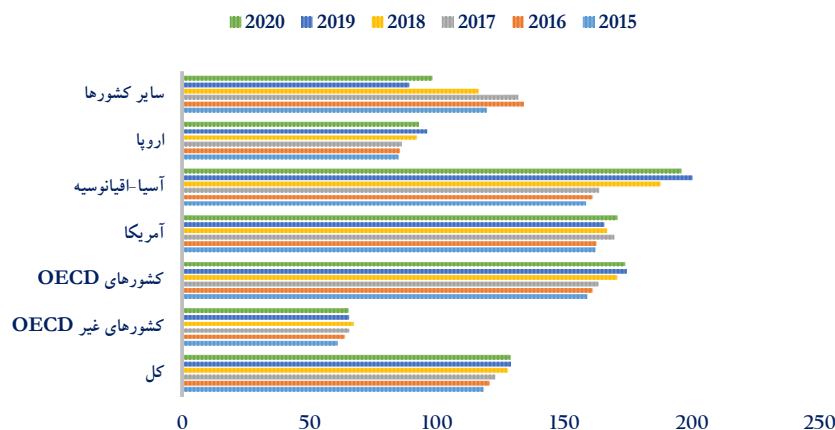
¹ Bradford et al (2019)

² Gutmann and Viogt (2014)

³ OECD (2019a)

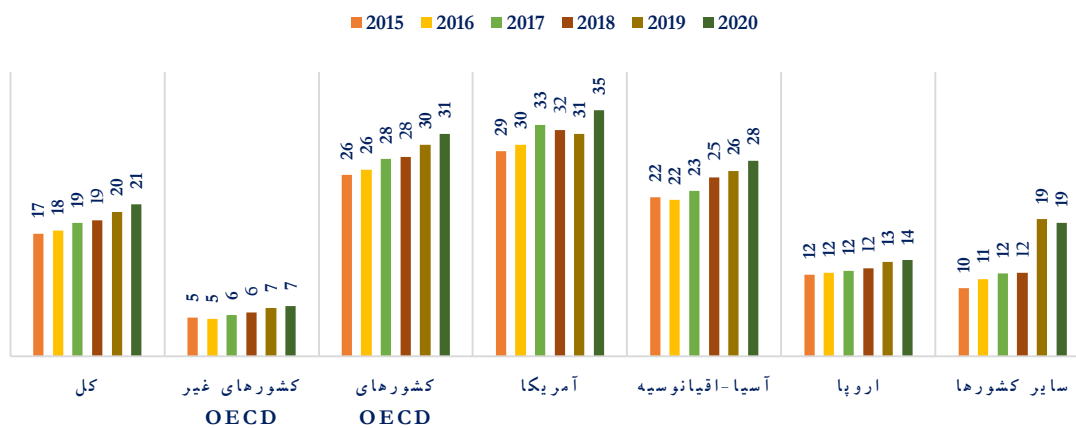
⁴ منظور از نیروی کار متخصص، آن دسته از شاغلینی است که به طور تخصصی در زمینه شناسایی رویه‌های ضد رقابتی و رفتارهای مخل رقابت مشغول به فعالیت هستند و لذا نیروی کار شاغل در بخش اداری، حمایت از مصرف کنندگان و سایر بخش‌های ستادی را در بر نمی‌گیرد.

شکل ۲. متوسط نیروی کار متخصص در مراجع رقابت (برحسب تعداد نفر)

منبع: OECD competition trend (2022)

شکل ۳. متوسط بودجه اسمی مراجع رقابت (برحسب میلیون یورو)

منبع: OECD competition trend (2022)

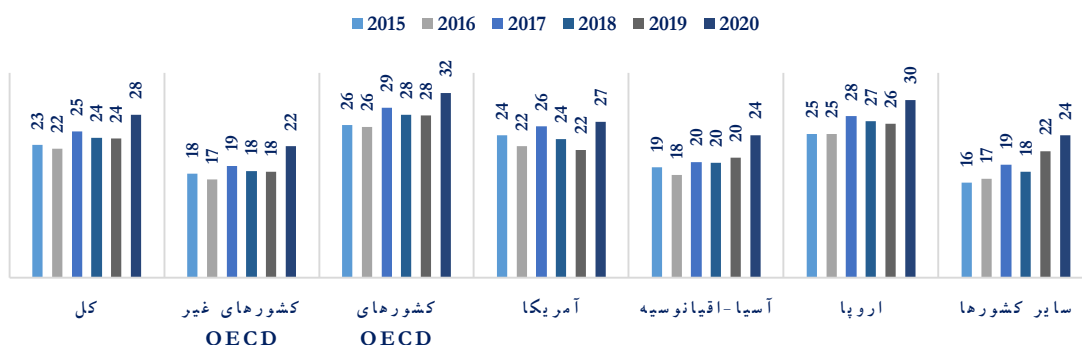
در سال ۲۰۲۰، منابع مالی مراجع رقابت در بسیاری از کشورها از روندی رو به رشد برخوردار بوده است، هرچند که مقدار افزایش ایجاد شده از متوسط رشد سالانه دوره زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۵ کمتر بوده است. البته باید توجه داشت که در سال ۲۰۲۰ و همزمان با شیوع پاندمی کرونا، رشد تولید ناخالص داخلی در بسیاری از کشورها با افت چشمگیری مواجه شد که همین موضوع باعث شد تا منابع بودجه‌ای مراجع رقابت در جهان با رشد کمتری همراه شود.

از دیگر موارد حائز اهمیت آن است که آن دسته از مراجع رقابت که در سال ۲۰۱۵ از سرانه بودجه‌ای پایین‌تری برخوردار بوده‌اند، در فاصله سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۱۵ از رشد بیشتری نسبت به سایر مراجع برخوردار شده‌اند، ضمن آنکه مراجع رقابت با قدمت بیشتر معمولاً از سرانه بودجه بالاتری نسبت به مراجع نوپا بهره‌مند بوده‌اند.

با وقوع پاندمی کرونا، منابع بودجه‌ای مراجع رقابت دستخوش تغییراتی شد که این تغییرات از دو بُعد متضاد هم قابل تفسیر است: (۱) نخست آنکه با وقوع بحران کرونا، منابع بودجه‌ای بسیاری از مراجع رقابت در نتیجهی افت درآمد کشورها و تخصیص منابع به بخش‌های ضروری (نظیر سلامت و بهداشت) کاهش یافت. (۲) در نتیجه وقوع رفتارهای ضدرقابتی و برخی انحصارات ایجاد شده در نتیجه بحران کرونا، منابع بودجه‌ای برخی مراجع با هدف مقابله با موارد اخلال در بازارها افزایش یافت.

بر اساس شکل (۳)، سرانه بودجه مراجع رقابت در دوره زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۵ روندی رو به رشد داشته است، به طوری که متوسط بودجه هر مرجع در سال ۲۰۱۹ (۲۰,۳ میلیون یورو) به نسبت سال ۲۰۱۵ (۱۷,۳ میلیون یورو) با رشد ۱۷,۸ درصدی مواجه شده است.^۱ بر مبنای نسبت بودجه اسمی به GDP کشورها (برحسب یک میلیون یورو)، شواهد آماری گویای آن است که نسبت مذکور در سال ۲۰۲۰ برای مراجع رقابت بیشتر کشورهای مورد بررسی با افزایش قابل توجهی مواجه شده است که دلیل اصلی آن را می‌توان در آفت شدید GDP کشورها در سال ۲۰۲۰ در نتیجه‌ی اثرات پاندمی کرونا دانست. شکل (۴) نسبت بودجه اسمی مراجع رقابت را بر مبنای ۱ میلیون یورو GDP هر کشور طی دوره زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۵ نشان می‌دهد. بر این اساس می‌توان گفت نسبت مذکور در سال ۲۰۱۹ از رشد ۵ درصدی نسبت به سال ۲۰۱۵ (برای مجموع مراجع مورد بررسی) برخوردار بوده است.

شکل ۴. متوسط بودجه سرانه مراجع رقابت بر مبنای ۱ میلیون یورو GDP (برحسب یورو)

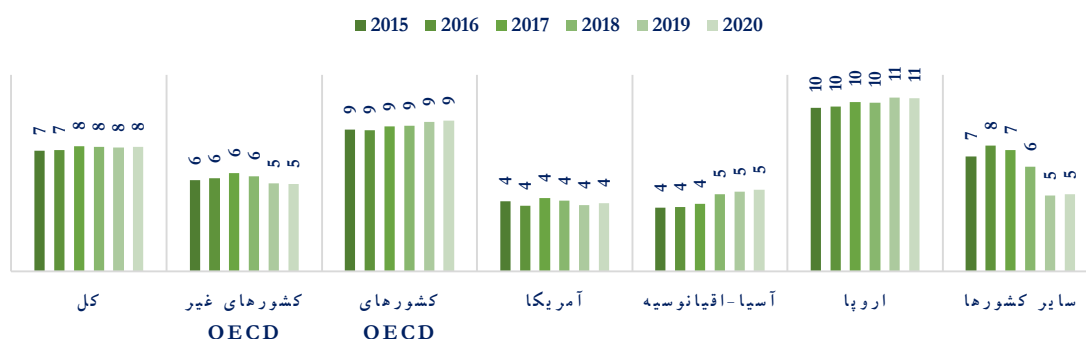
منبع: OECD competition trend (2022)

بحران کرونا تأثیرات اندکی را بر سرمایه انسانی مراجع رقابت به همراه داشته است. بر اساس شواهد موجود، سرانه نیروی کار متخصص مراجع رقابت در بازه زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۵ در حدود ۹,۲ درصد رشد داشته است، به طوری که در سال ۲۰۱۹، متوسط نیروی کار متخصص شاغل در هر مرجع رقابت معادل ۱۲۹ نفر برآورد شده است. با این حال، با وقوع بحران کرونا در سال ۲۰۲۰، رشد تعداد شاغلین در مراجع رقابت به نسبت سال قبل، کاهش ۰,۳ درصدی را نشان می‌دهد (شکل ۲).

شکل (۵) نسبت شاغلین مراجع رقابت نسبت به هر یک میلیون نفر از ساکنین هر کشور را طی دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵ نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود نسبت مذکور برای مراجع مستقر در کشورهای قاره آمریکا در طول دوره مورد بررسی تقریباً ثابت مانده است، در حالی که مراجع کشورهای آسیایی از رشد قابل توجه نیروی کار نسبت به جمعیت ساکن بهره‌مند شده‌اند. در سال ۲۰۱۵، به ازای هر یک میلیون نفر جمعیت، ۴,۳ نفر در مراجع رقابت قاره آمریکا مشغول به کار بوده‌اند، در حالی که این نسبت برای مراجع کشورهای آسیایی در حدود ۳,۹ نفر بوده است. در سال ۲۰۲۰، نسبت شاغلین مراجع رقابت به جمعیت ساکن در کشورهای آسیایی به عدد ۵ رسیده است که نسبت به عدد مذکور در مراجع رقابت قاره آمریکا (۴,۲ نفر) رشد بالاتری را تجربه نموده است.

^۱ بر اساس شواهد موجود، در دوره زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۵، تنها در مراجع رقابت چهار کشور، نرخ رشد منفی سالانه مشاهده شده است. در حالی که در سال ۲۰۲۰، مراجع رقابت ۲۵ کشور جهان با کاهش بودجه اسمی به نسبت سال ۲۰۱۹ مواجه بوده‌اند. همچنین در ۴۲ مرجع، نرخ رشد بودجه در سال ۲۰۲۰ به نسبت نرخ رشد ترکیبی بودجه در بازه زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۵ با افت نسبی مواجه شده است که بخشی از این کاهش را می‌توان به پاندمی کرونا و اثرات آن بر اقتصاد کشورها مرتبط دانست.

شکل ۵. سرانه نیروی کار متخصص در مراجع رقابت بر مبنای ۱ میلیون نفر ساکنین (برحسب تعداد نفر)

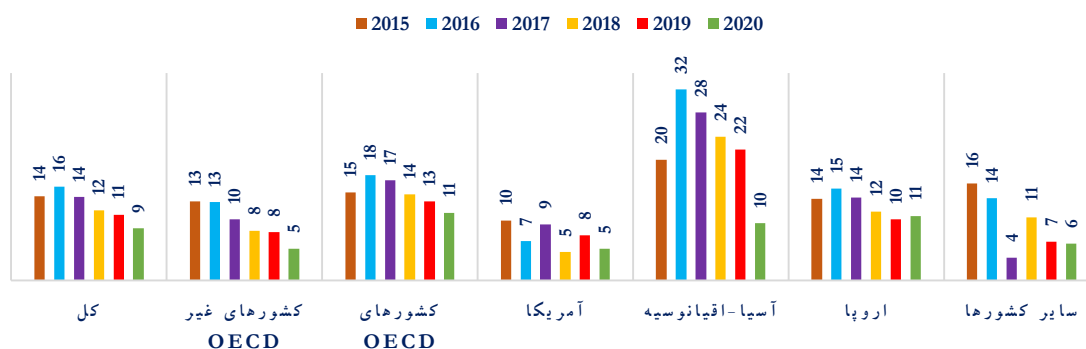
منبع: OECD competition trend (2022)

تفاوت در نسبت شاغلین به ساکنین در کشورهای عضو و غیر عضو OECD در طول سال‌های مورد بررسی از شکاف معنی‌داری برخوردار بوده که این شکاف در طول سال‌های اخیر افزایش داشته است. در سال ۲۰۱۵، نسبت شاغلین مراجع رقابت به ساکنین کشورهای غیر عضو OECD حدود ۳٫۱ نفر بوده است که این نسبت در سال ۲۰۲۰ به حدود ۳٫۸ نفر ارتقا یافته است. قاره اروپا با دارا بودن نسبت ۱۰ شاغل به ساکن در سال ۲۰۱۵ و رسیدن به ۱۰٫۶ نفر در پایان سال ۲۰۲۰ از بالاترین نسبت در بین سایر مناطق برخوردار بوده است، در حالی که این نسبت برای منطقه سایر کشورها با بیشترین افت در دوره زمانی مورد بررسی همراه بوده است.

۴- مقابله با کارتل‌ها

مراجع رقابت در بسیاری از کشورها از ترکیب ابزارهای پیش‌نگرانه و پس‌نگرانه در جهت کنترل رفتار کارتل‌ها و واحدهای اقتصادی بزرگ استفاده می‌کنند. با این حال اتخاذ رویه‌های پیش‌نگرانه و واکنشی نظیر برنامه‌های تسهیل‌نگر از جمله اقدامات متداول از سوی بسیاری از مراجع به شمار می‌رود. آلتا وقتی کارتل‌های اقتصادی با آگاهی از ابزارهای در دسترس مراجع رقابت، پس از ورود به بازار به اجرای رویه‌های ضد رقابتی اقدام می‌کنند، در معرض برخوردهای تنبیهی و بازدارنده از سوی مراجع قرار می‌گیرند. بررسی استفاده از ابزارهای پس‌نگرانه در دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵ حاکی از آن است که تعداد بررسی‌ها در تمام مناطق جغرافیایی با روند کاهشی همراه بوده است. این در حالی است که در منطقه اروپا و آسیا-اقیانوسیه، تعداد بررسی‌ها در سال ۲۰۱۶ به بیشترین مقدار خود رسیده که در سال‌های بعد روندی کاهشی را تجربه نموده است (شکل ۶).

شکل ۶. متوسط تعداد بررسی‌های پس‌نگرانه رفتار کارتل‌ها

¹ Ex-officio

² Leniency programmes

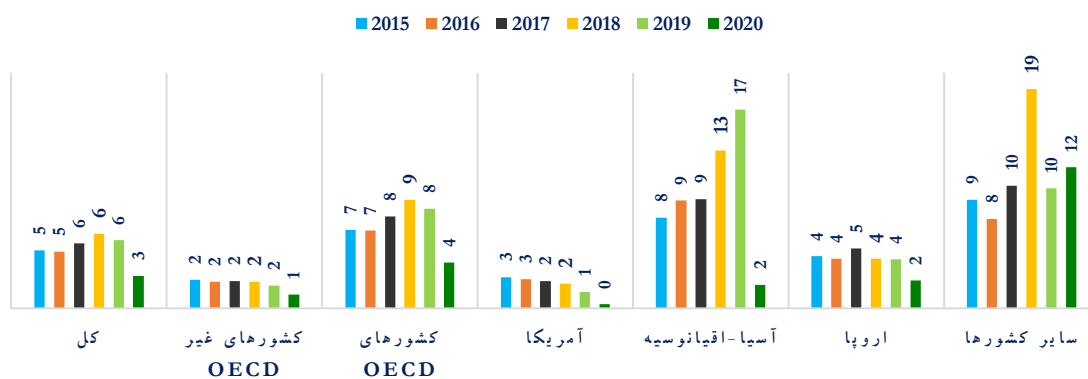
³ UNCTAD (2010)

⁴ OECD (2019b)

منبع: OECD competition trend (2022)

حملات ضربتی از دیگر ابزارهایی است که به منظور جمع‌آوری اسناد و مدارک شرکت‌های محل رقابت در اختیار مراجع قرار گرفته است. آدر هنگام اجرای حملات ضربتی، مراجع رقابت بدون اطلاع قبلی بازرسان خود را به محل شرکت‌هایی که مظنون به اعمال رفتارهای ضدرقابتی هستند اعزام می‌دارند. هرچند با شیوع پاندمی کرونا و ضعف بسیاری از دولت‌ها در شیوه مواجهه با اثرات اقتصادی ناشی از این بحران، اعمال حملات ضربتی از سوی بسیاری از مراجع رقابت متوقف شده و یا کاهش یافته است. اجرای حملات ضربتی علیه کارتل‌های محل رقابت از جمله رفتارهای متداول مراجع رقابت در دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵ بوده که با شیوع بحران کرونا، استفاده از این ابزار از سوی مراجع با کاهش ۵۲٫۳ درصدی همراه بوده است. بر اساس شواهد موجود، میزان بهره‌مندی از ابزار حملات ضربتی در میان مراجع مستقر در کشورهای مختلف از تفاوت‌هایی برخوردار است، به طوری که روند اجرای آن در مراجع قاره آمریکا کاهش، در مراجع قاره آسیا-اقیانوسیه افزایشی و در اروپا یکنواخت بوده است (شکل ۷). در قاره آسیا-اقیانوسیه و در دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵، تنها یکی از مراجع رقابت در حدود ۹۲ درصد از مجموع حملات ضربتی این قاره را به خود اختصاص داده است، در حالی که میزان استفاده از این ابزار از توزیع متناسبی در بین سایر مراجع این قاره برخوردار بوده است.

شکل ۷. متوسط تعداد حملات ضربتی علیه کارتل‌های اقتصادی

منبع: OECD competition trend (2022)

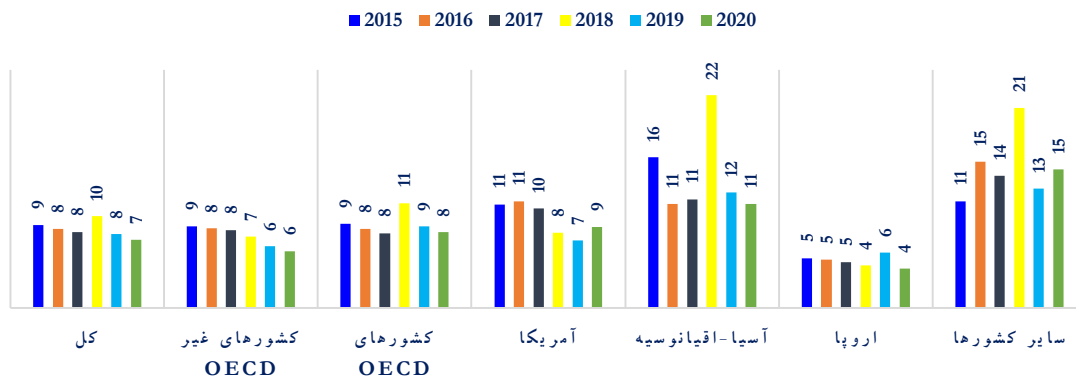
مروری بر تصمیمات اتخاذ شده در خصوص رویه‌های ضدرقابتی کارتل‌ها در بیشتر مناطق مورد بررسی نسبتاً باثبات بوده است، جز آنکه در منطقه آسیا-اقیانوسیه و در سال ۲۰۱۸ میزان تصمیمات ثبت شده با رشد جهشی مواجه شده که مربوط به تصمیمات برخی مراجع در خصوص بازارهای کشورهای مربوطه است (شکل ۸).

¹Down raids

²OECD (2018)

³Vowden (2021)

شکل ۸. متوسط تعداد تصمیمات علیه کارتل‌های اقتصادی

منبع: OECD competition trend (2022)

بهره‌مندی مراجع رقابت از طرح‌های حل و فصل اتخطی کارتل‌ها به آنان این امکان را می‌دهد که بتوانند با بررسی‌های پیش از موعد رفتار کارتل‌ها، منابع خود را به بررسی سایر پرونده‌ها معطوف سازند. باید توجه داشت که اجرای طرح‌های حل و فصل پیش از موعد، منوط به آن است که بنگاه متخلف عضویت خود را در کارتل‌های اقتصادی بپذیرد. لذا مراجع رقابت برای آن دسته از بنگاه‌ها که همکاری‌های لازم را با آنان داشته باشند تخفیفاتی را در جرایم وضع شده در نظر می‌گیرند. در سال‌های اخیر، موج جدیدی از تفاهات بین مراجع و کارتل‌ها در کشورهای اروپایی و برخی دیگر از نقاط جهان ایجاد شده است.^۳

در مواردی غیرمعمول، برخی مراجع رقابت به جهت تسریع در فرآیند بررسی‌های مرتبط با توافقات افقی^۴ از تصمیمات تعهدآور^۵ استفاده می‌کنند، هرچند که اجرای این ابزار در موارد مواجهه با تخلفات جدی کارتل‌ها مجاز شناخته نمی‌شود. تعهدات معمولاً شامل برخی اجرائیات سریع و انعطاف‌پذیر (از سوی مراجع رقابت) است که با هدف استفاده بهینه مراجع از منابع محدودشان (در زمینه رسیدگی به پرونده‌های مختلف و متنوع) اجرا می‌شود که لزوماً با پذیرش و پرداخت جرایم از سوی کارتل‌ها همراه نیست. به عبارت دیگر، برخی از مراجع رقابت با هدف استفاده بهتر از منابع مالی و انسانی محدود خود در جهت رسیدگی به پرونده‌های بیشتر، از تصمیمات تعهدآور در خصوص برخی پرونده‌ها استفاده می‌کنند که همین امر موجب می‌شود تا بنگاه‌های متخلف اشتیاق بیشتری در بهره‌مندی از برنامه‌های تسهیل‌گرایانه مرتبط با این تصمیمات داشته باشند.^۶

¹ Settlement schemes

² Helwig (2018)

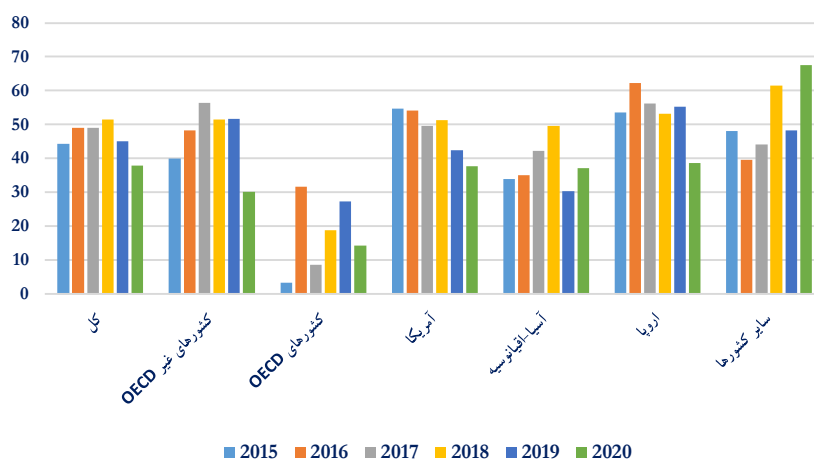
³ Snelders (2021)

⁴ Horizontal agreement

⁵ Commitment decisions

⁶ F. and Lautinen (2013)

شکل ۹. متوسط تصمیمات تعهدآور و طرحهای حل و فصل مراجع رقابت (برحسب درصد)

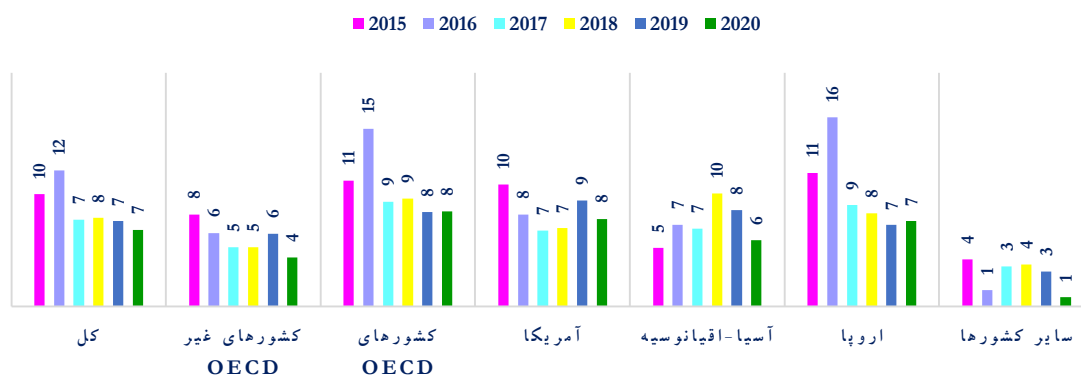
منبع: OECD competition trend (2022)

روند شواهد موجود بیانگر آن است که طی دوره ۲۰۲۰-۲۰۱۵ تعداد تصمیمات تعهدآور و برنامه‌های حل و فصل در بیشتر مناطق روندی کاهشی داشته است که میزان کاهش در میان مناطق از تفاوت‌هایی برخوردار است. تنها در منطقه سایر کشورها میزان استفاده از ابزار مذکور از سوی مراجع رقابت این کشورها رشد قابل توجهی را تجربه نموده است (شکل ۹).

۵- مقابله با سوءاستفاده از وضعیت مسلط

بررسی عملکرد مراجع رقابت در مقابله با سوءاستفاده از وضعیت مسلط نشان می‌دهد که در بیشتر مناطق جغرافیایی روند مقابله با رویه مذکور بصورت یکنواخت یا کاهشی بوده است. در اروپا و کشورهای عضو OECD در سال ۲۰۱۶ تعداد موارد مقابله با سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار رشد شدیدی داشته که طی سال‌های بعد با افت محسوسی مواجه شده است. همچنین در گروه سایر کشورها کمترین میزان مقابله مراجع رقابت با موارد سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار مشاهده می‌شود (شکل ۱۰).

شکل ۱۰. متوسط تعداد مقابله با موارد سوءاستفاده از وضعیت مسلط

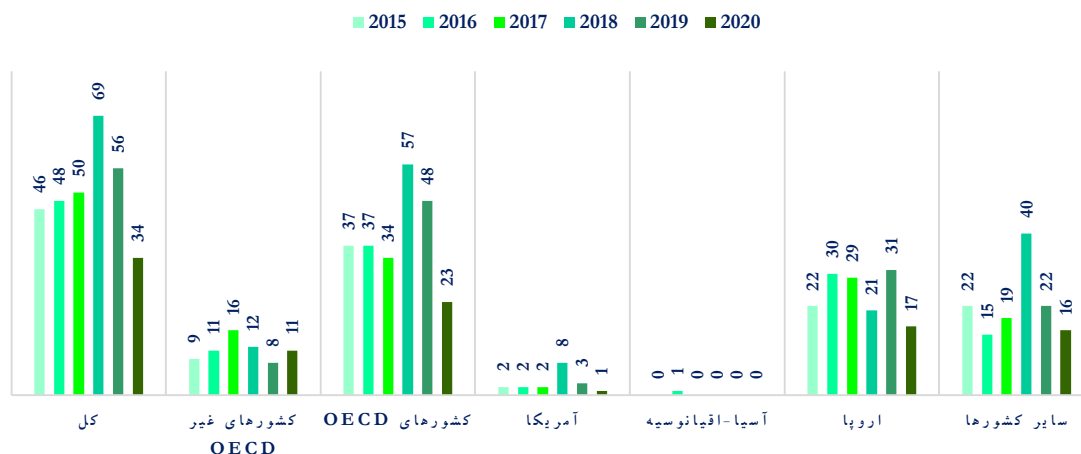

منبع: OECD competition trend (2022)

¹ Abuse of dominance

بررسی وضعیت اعمال حملات ضربتی در مواجهه با سوءاستفاده از وضعیت مسلط در دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵ حاکی از آن است که در بیشتر مناطق، به جز در سال ۲۰۱۸ که با رشد شدیدی همراه بوده، روند نسبتاً یکنواختی داشته است. از مجموع حملات ضربتی صورت گرفته، تنها یک مورد (۰٫۳ درصد) در مراجع قاره آسیا-اقیانوسیه و ۱۸ مورد در منطقه آمریکا (۵٫۶ درصد) صورت گرفته است (شکل ۱۱).

شکل ۱۱. متوسط تعداد حملات ضربتی در مقابله با موارد سوءاستفاده از وضعیت مسلط

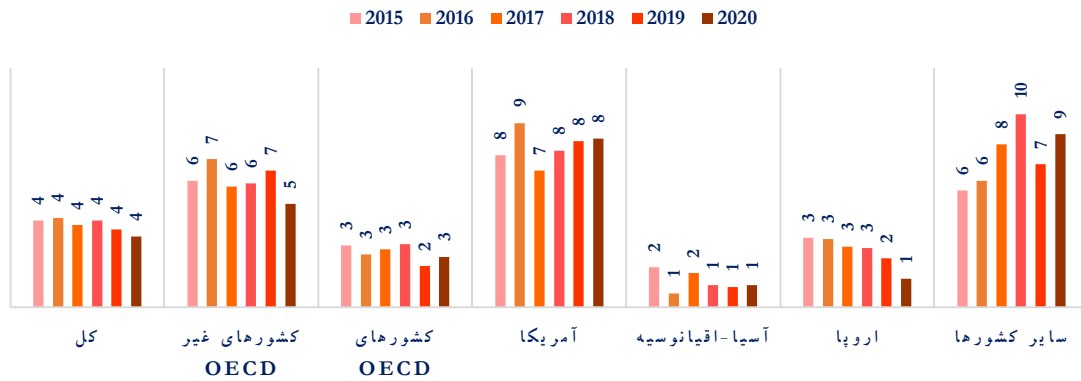

منبع: OECD competition trend (2022)

بررسی وضعیت مراجع رقابت از حیث اتخاذ و صدور تصمیمات مرتبط با سوءاستفاده از وضعیت مسلط بیانگر آن است که ۵ مرجع بزرگ حدود ۲۵ درصد از مجموع تصمیمات را اتخاذ کرده و ۶۹ درصد از مجموع تصمیمات توسط ۱۰ مرجع برتر صورت پذیرفته است. بررسی دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵ بیانگر آن است که هر مرجع در این دوره حداقل یک تصمیم مرتبط با رویه ضدرقابتی مذکور داشته است. با این حال، شواهد ۱۳ مرجع رقابت بزرگ نشان می‌دهد که هرکدام به طور متوسط ۵ تصمیم بازدارنده در خصوص سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار اتخاذ کرده‌اند. سهم سایر مراجع در دوره زمانی مذکور حدود ۱٫۳ واحد بوده است. از میان مجموع تصمیمات اتخاذ شده، سهم مراجع قاره آسیا-اقیانوسیه در حدود ۵ درصد، سایر کشورها ۱۷٫۹ درصد، اروپا ۳۶٫۱ درصد و آمریکا ۴۱ درصد برآورد شده است. در قاره آمریکا، ۷۳٫۳ از مجموعه تصمیمات توسط دو مرجع رقابت اتخاذ شده است، در حالی که سایر مراجع سهم اندکی در اتخاذ تصمیمات مرتبط با رویه مذکور داشته‌اند. به طور کلی، مراجع مستقر در قاره آسیا-اقیانوسیه و سایر کشورها روند نسبتاً یکنواختی در اتخاذ تصمیمات داشته‌اند، در حالی که اروپا و آمریکا به ترتیب با روند کاهشی و افزایش خفیفی مواجه بوده‌اند (شکل‌های ۱۲ و ۱۳).

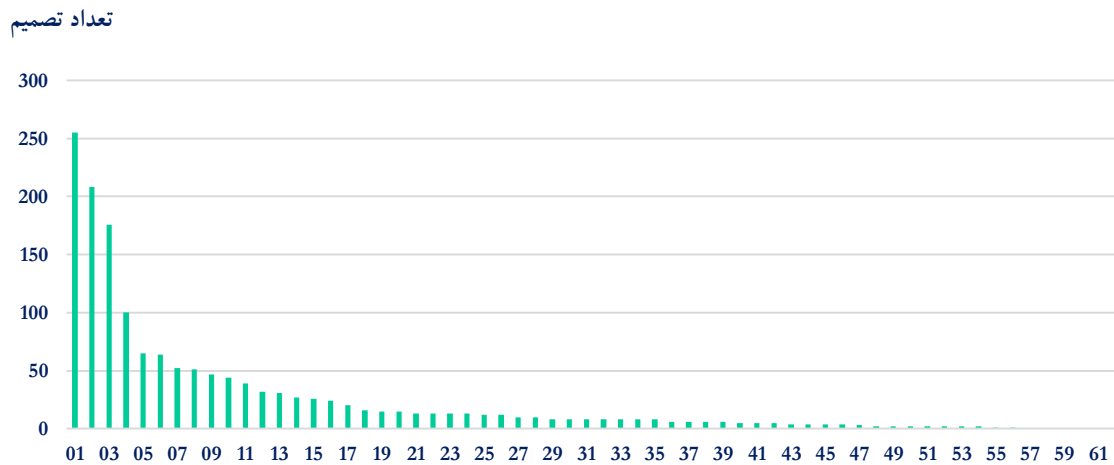
^۱ لازم به ذکر است که از مجموع ۱۸ مورد اشاره شده، ۱۴ مورد آن توسط یکی از مراجع صورت گرفته و بسیاری دیگر از مراجع در دوره مورد بررسی از این ابزار استفاده نکرده‌اند.

شکل ۱۲. متوسط تعداد تصمیمات مراجع رقابت در مقابله با موارد سوءاستفاده از وضعیت مسلط

منبع: OECD competition trend (2022)

شکل ۱۳. تعداد تصمیمات اتخاذ شده در خصوص موارد سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار توسط هر مرجع رقابت (مجموع دوره ۲۰۱۵-۲۰۲۰)

منبع: OECD competition trend (2022) نکته: محور افقی مراجع رقابت مورد بررسی را نشان می‌دهد که به دلیل محرمانگی اطلاعات نام آنان ذکر نشده است.

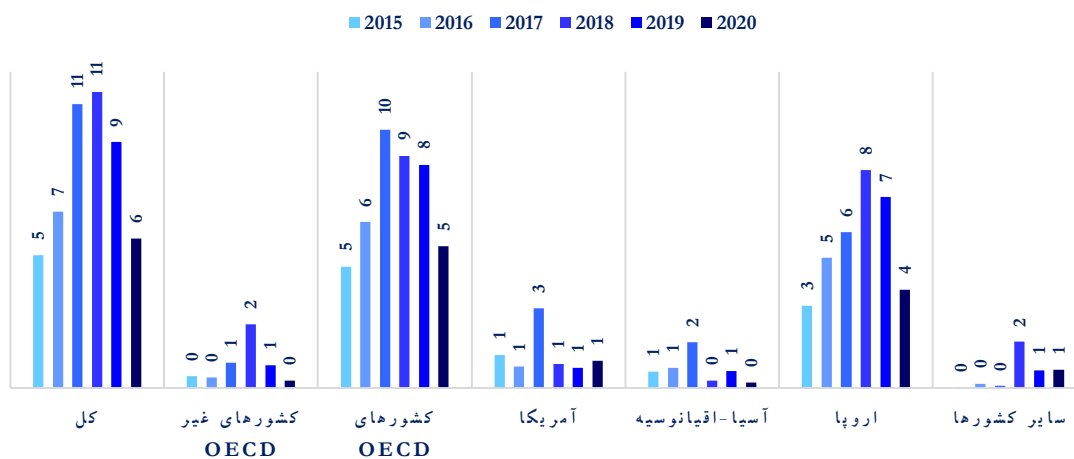
در دوره زمانی ۲۰۱۵-۲۰۲۰ در حدود ۲۱٫۷ درصد از موارد مرتبط با رویه سوءاستفاده از وضعیت مسلط از تصمیمات تعهدآور و ابزارهای حل و فصل استفاده شده است که این موضوع در بین مراجع رقابت مستقر در کشورهای عضو OECD (۴۰٫۷ درصد از موارد) نسبت به کشورهای غیرعضو (۱۰٫۹ درصد از موارد) متداول‌تر است. در مراجع مستقر در آسیا-اقیانوسیه و سایر کشورها، هرچند پرونده‌های اندکی در خصوص رویه ضدرقابته مذکور مشاهده شده است، اما به نسبت پرونده‌های ارجاعی، سهم بالایی از موارد با حل و فصل و تصمیمات تعهدآور مواجه شده‌اند. در مجموع می‌توان گفت که در تمامی مناطق مورد بررسی، درصد کمی از پرونده‌های ارجاعی با ابزار حل و فصل و تصمیمات تعهدآور روبرو بوده‌اند (کمتر از ۵ مورد برای هر مرجع در سال).

۶- تعیین و وضع جرایم

بر اساس سازوکار مراجع رقابت، جرایم معمولاً بر روی عملکرد کارتل‌ها و سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار تعریف می‌شود. در دوره زمانی ۲۰۱۸-۲۰۱۵، مجموع جرایم وضع شده در مراجع رقابت رشد سالانه‌ای معادل ۳۱ درصد داشته است، در حالی که طی سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ میزان جرایم وضع شده کاهش ۱۷ و ۳۹ درصدی داشته‌اند. بر اساس شواهد موجود، بیشترین جرایم وضع شده در مراجع آمریکا و آسیا-اقیانوسیه در سال ۲۰۱۷ و در مراجع اروپا در سال ۲۰۱۸ بوده است. در دوره ۲۰۱۸-۲۰۱۵، تعیین جرایم در مراجع کشورهای عضو و غیرعضو OECD با روندی رو به

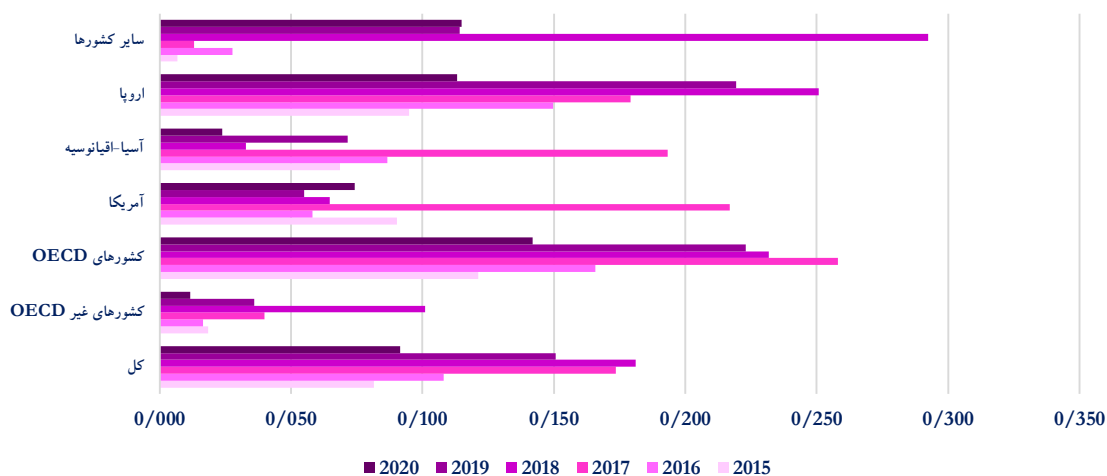
رشد همراه بوده است، به طوری که نرخ رشد وضع جرایم در مراجع کشورهای غیرعضو معادل ۷۶ درصد و در مراجع کشورهای عضو معادل ۲۴ درصد بوده است. در سال ۲۰۱۹، وضع جرایم در تمامی مناطق، به جز منطقه آسیا-اقیانوسیه با کاهش مواجه شده است (شکل‌های ۱۴ و ۱۵).

شکل ۱۴. مجموع جرایم وضع شده در پرونده‌های کارتلی و سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار

منبع: OECD competition trend (2022)

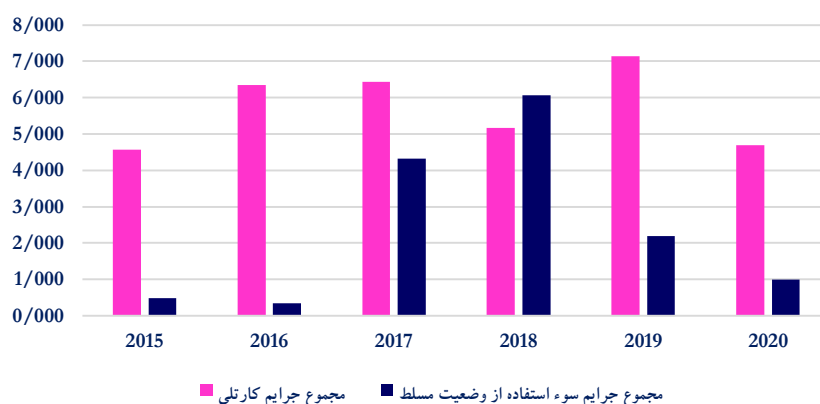
شکل ۱۵. متوسط جرایم وضع شده در پرونده‌های کارتلی و سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار (برحسب میلیارد یورو)

منبع: OECD competition trend (2022)

بررسی مقایسه‌ای نوع جرایم وضع شده نشان می‌دهد که حدود ۸۰ الی ۹۵ درصد از مجموع جرایم به کارتل‌ها اختصاص یافته و جرایم مرتبط با سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار سهم کمی را دارا می‌باشند (به جز سال ۲۰۱۸ که جهش زیادی داشته است) (شکل ۱۶).

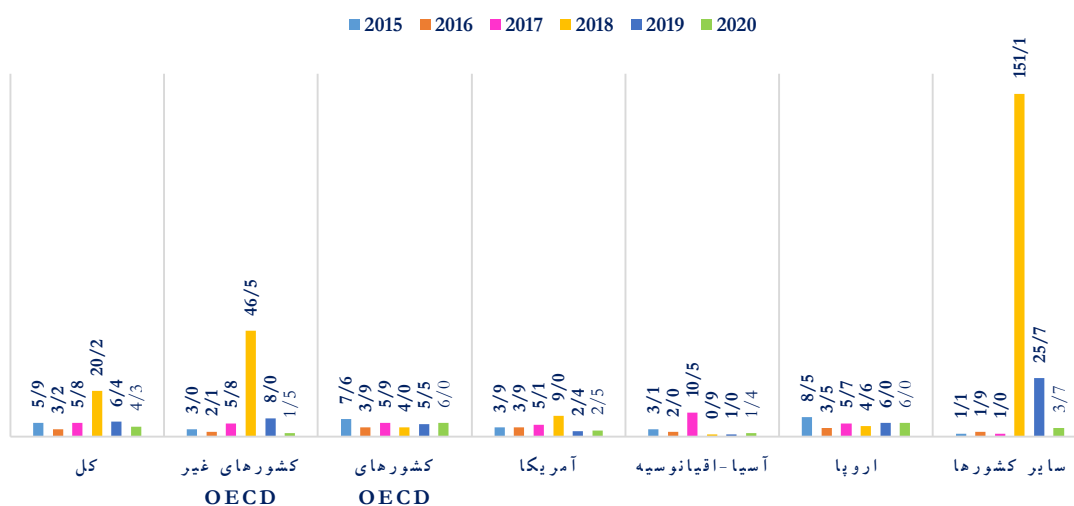
شکل ۱۶. مجموع جرایم وضع شده در پرونده‌های کارتل‌ی و سوء استفاده از وضعیت مسلط بازار (برحسب میلیارد یورو)

منبع: OECD competition trend (2022)

بر اساس سازوکار قانونی تعریف شده برای مراجع رقابت، منابع مالی حاصل از دریافت جرایم نقش تعیین کننده در وضعیت بودجه‌ای و بقای مراجع نداشته و مزایای آن غالباً در جهت توسعه اقتصادی تعریف شده است. با این حال، شواهد آماری بیانگر آن است که میزان جرایم وضع و دریافت شده از سوی مراجع رقابت بسیار بیشتر از بودجه عمومی آنان است که بخش عمده آن به دلیل رشد جهش گونه جرایم دریافتی در سال ۲۰۱۸ بوده است. در شکل (۱۷) نسبت جرایم به بودجه عمومی مراجع رقابت در مناطق مختلف ارائه شده است. بر این اساس می‌توان دریافت که در برخی سال‌ها (از جمله سال ۲۰۱۸) نسبت مذکور با رشد شدیدی همراه بوده و در منطقه‌ی سایر کشورها به حدود ۵۰ درصد رسیده است. در کشورهای غیرعضو OECD نیز نسبت مذکور به بیش از ۴۵ درصد رسیده است. در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ نسبت جرایم به بودجه با افت شدیدی مواجه شده و روند کاهشی به خود گرفته است. تبعات اقتصادی ناشی از پاندمی کرونا و اثرات آن بر فعالیت اقتصادی بنگاه‌ها موجب شد تا بسیاری از مراجع در خصوص وضع جرایم مالی سخت‌گیری کمتری داشته باشند.

شکل ۱۷. نسبت جرایم به بودجه عمومی مراجع رقابت (کارتل‌ها و سوء استفاده از وضعیت مسلط)

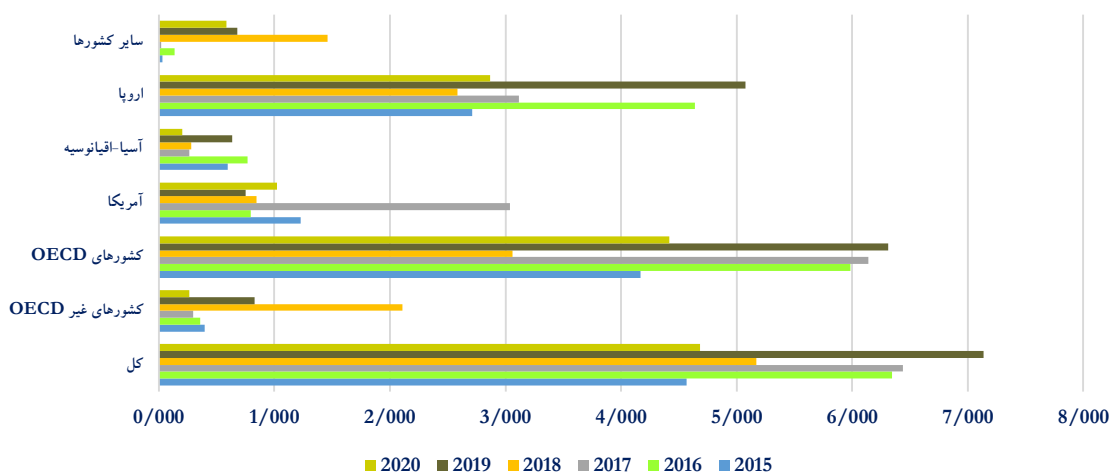

در دوره زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۵ جرایم وضع شده بر رفتار کارتل‌ها از رشد ۵۶ درصدی (با نرخ رشد سالانه ۱۲ درصدی) برخوردار بوده است. در سال ۲۰۱۹ میزان جرایم به بالاترین سطح خود یعنی ۷٫۱ میلیارد یورو رسید که پس از آن با افت ۳۴ درصدی مواجه شد (در سال ۲۰۲۰). وقوع پاندمی

¹OECD (2021)

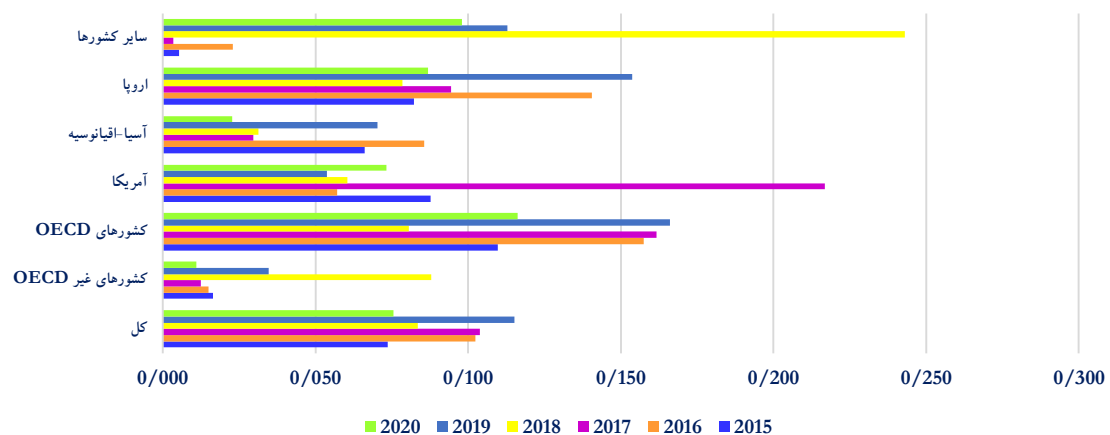
کرونا که با آسیب‌های جدی بر فعالیت کسب و کار همراه بوده باعث شد تا بسیاری از مراجع تصمیمات خود در خصوص وضع جرایم بر بنگاه‌های متخلف را با تاخیر همراه سازند. بررسی شواهد آماری همچنین گویای آن است که جرایم دریافتی از کارتل‌ها در نقاط مختلف جغرافیایی و در طول سال‌های مختلف از تفاوت معنی‌داری برخوردار است. بر این اساس، روند دریافت جرایم در منطقه اروپا و سایر کشورها از رشد ملایمی برخوردار بوده است، در حالی که در آمریکا و آسیا-اقیانوسیه روند کاهشی مشاهده شده است. برخی مراجع بزرگ در کشورهای اروپایی سهم زیادی از دریافت جرایم (حدود ۸۸ درصد از کل) را عهده‌دار بوده‌اند، هرچند که روند دریافت جرایم همانند صدور تصمیمات در خصوص کارتل‌ها در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ با کاهش قابل توجهی همراه بوده است. در بخش سایر کشورها نیز به دلیل وضع جرایم بسیار بزرگ توسط یکی از مراجع در سال ۲۰۱۸، مقدار آن در این سال با رشد زیادی مواجه شده که در سال‌های بعد رو به کاهش گذارده است. بررسی مقایسه‌ای تصمیمات صادره و وضع جرایم در خصوص کارتل‌ها بیانگر آن است که وضع جرایم بالاتر لزوماً با تصمیمات بیشتر در خصوص کارتل‌ها همراه نیست، به طوری که چهار مرجع بزرگ که حدود ۵۸ درصد از مجموع جرایم مالی را برای کارتل‌های اقتصادی وضع نموده‌اند (حدود ۲۰ میلیارد یورو) تنها در خصوص ۷ درصد از پرونده‌های مرتبط با این دسته از کسب و کار تصمیم‌گیری نموده‌اند (شکل‌های ۱۸ و ۱۹).

شکل ۱۸. مجموع جرایم وضع شده بر کارتل‌های اقتصادی (برحسب میلیارد یورو)

منبع: OECD competition trend (2022)

شکل ۱۹. متوسط جرایم وضع شده بر کارتل‌های اقتصادی (برحسب میلیارد یورو)

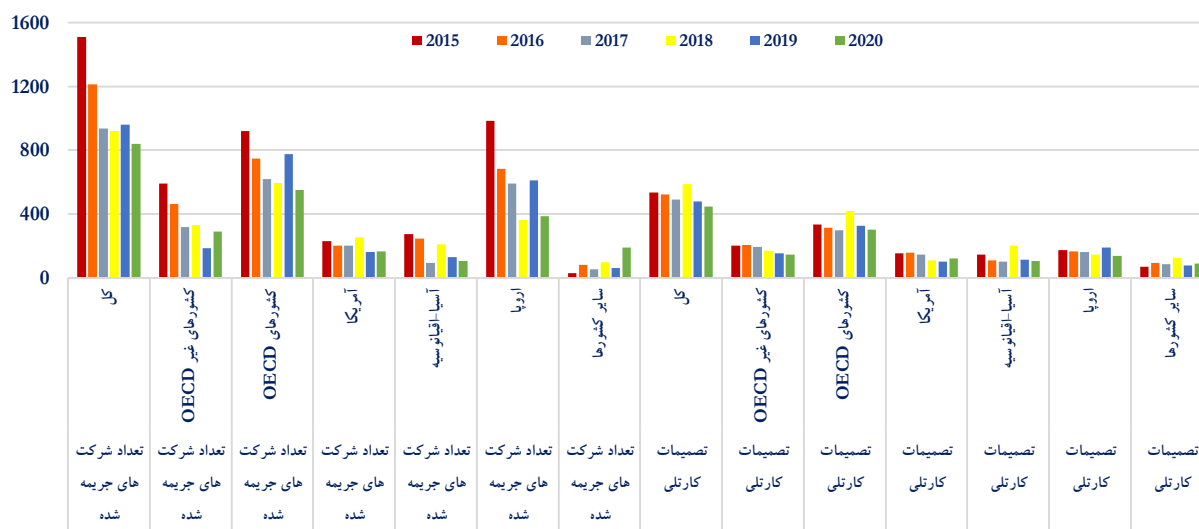

منبع: OECD competition trend (2022)

بررسی وضعیت توزیعی جرایم در مناطق مختلف نیز بیانگر آن است که اصولاً وزن عمده وضع جرایم در هر منطقه بر عهده چند مرجع بزرگ قرار داشته و سایر مراجع سهم اندکی در صدور تصمیم و وضع جرایم بر عهده دارند. به عنوان مثال، در قاره آمریکا عمده جرایم وضع شده توسط دو مرجع رقابت بوده که در سال ۲۰۱۷ یکی از این مراجع سهم بسیاری زیادی از مجموع جرایم وضع شده را بر عهده داشته است.

به طور معمول جرایم وضع شده بر روی کارتل‌ها متناسب با هر پرونده فرق می‌کند که این موضوع تابعی از تعداد اعضای فعال در کارتل، شدت و مدت انجام رویه ضدرقابتی، درجه همکاری بین اعضاء و گردش مالی شرکت است. لذا اندازه جریمه وضع شده می‌تواند در هر تصمیم متفاوت از سایر تصمیمات باشد. در کشورهای عضو OECD، متوسط جریمه تعیین شده برای هر تصمیم در دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵ حدود ۱۸,۷ میلیون یورو بوده که این رقم برای کشورهای غیرعضو در حدود ۶,۳ میلیون یورو برآورد شده است. از سویی بررسی تعداد تصمیمات وضع شده و تعداد شرکت‌های جریمه شده در مناطق مختلف جهان نشان می‌دهد که هر چند بالاترین سهم وضع جرایم برای شرکت‌های فعال در منطقه اروپا بوده (۵۶,۶ درصد)، اما نسبت تصمیمات اتخاذ شده در بین مناطق مختلف نسبتاً مشابه یکدیگر بوده است (آمریکا ۱۹ درصد، آسیا-اقیانوسیه ۱۶,۵ درصد و سایر کشورها ۸ درصد). بررسی مقایسه‌ای تصمیمات و جرایم وضع شده همچنین گویای آن است که در مناطق آمریکا، آسیا-اقیانوسیه و اروپا، کاهش تعداد شرکت‌های جریمه شده بیشتر از کاهش در تعداد تصمیمات اخذ شده بوده که این موضوع برای تمام دوره مورد بررسی مصداق داشته است (شکل ۲۰).

شکل ۲۰. مجموع تصمیمات و شرکت‌های جریمه شده با تاکید بر کارتل‌ها

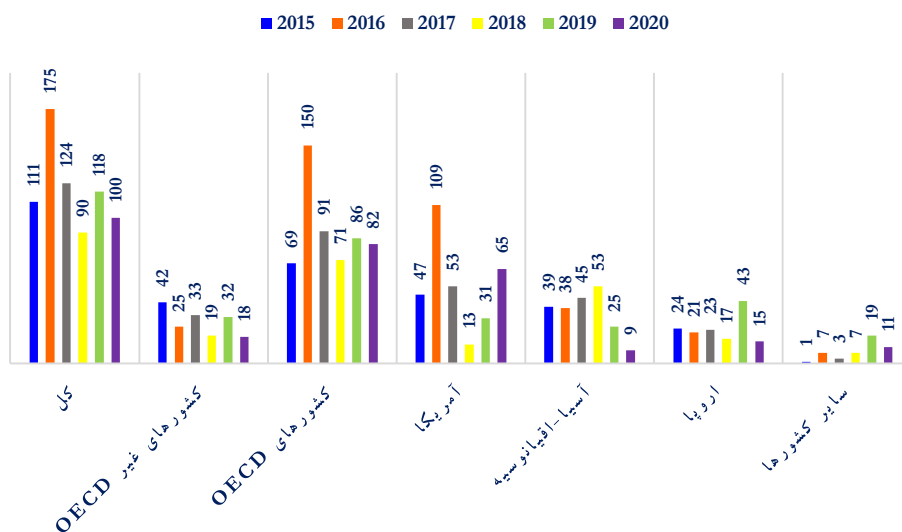

منبع: OECD competition trend (2022)

بررسی تعداد پرونده‌های کارتلی که موجب صدور رای برای افراد شده است در مناطق مختلف متفاوت است، به گونه‌ای که در بازه ۲۰۱۵-۲۰۲۰ روند صدور احکام در منطقه آسیا-اقیانوسیه کاهش یافته و در سایر مناطق رو به رشد بوده است. همچنین آنکه روند صدور احکام در سال ۲۰۲۰ به نسبت سال ۲۰۱۵ با افت ۹,۹ درصدی مواجه شده است (شکل ۲۱). بر اساس داده‌های موجود، سهم پرونده‌های کارتلی که با صدور رای برای افراد همراه بوده است سهم نسبتاً زیادی را از مجموع پرونده‌های کارتلی به خود اختصاص داده است (۲۷ درصد در بازه زمانی مورد مطالعه).

¹OECD (2016)

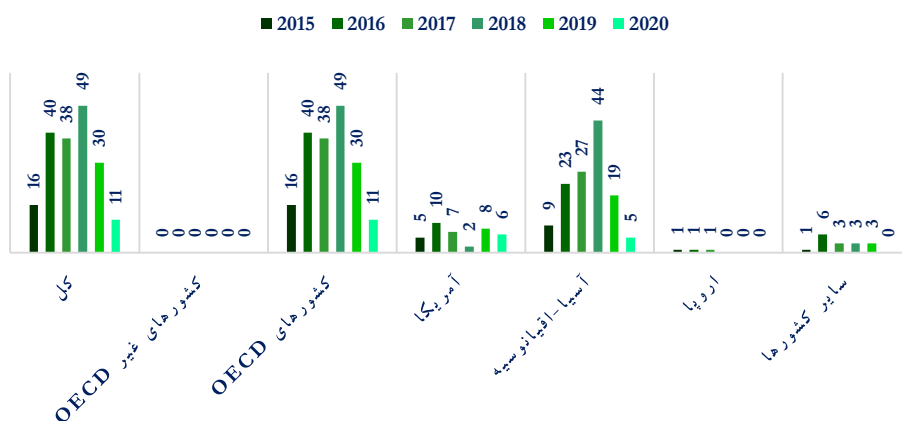
شکل ۲۱. تعداد افراد جریمه شده در پرونده‌های کارتلی

منبع: OECD competition trend (2022)

در خصوص میزان صدور احکام همراه با زندانی شدن افراد متخلف، بررسی دوره زمانی ۲۰۱۵-۲۰۱۸ حاکی از رشد سه برابری (از ۱۶ نفر به ۴۹ نفر) دارد که البته در سال‌های بعد با افت زیادی مواجه شده است (از ۴۹ نفر به ۱۱ نفر).^۱ بر اساس شکل (۲۲) بیشترین صدور احکام همراه با زندانی شدن افراد متخلف در منطقه آسیا-اقیانوسیه بوده که ۶۹ درصد از کل صدور احکام را به خود اختصاص داده است، در حالی که منطقه اروپا سهم بسیار ناچیز ۱۶ درصدی را برعهده داشته است.

شکل ۲۲. تعداد افراد زندانی شده در پرونده‌های کارتلی

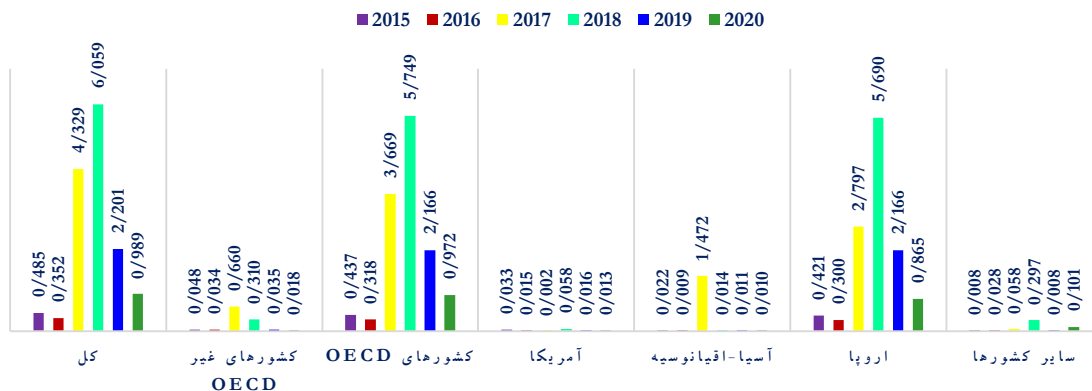
منبع: OECD competition trend (2022)

مقایسه رویه صدور احکام مراجع رقابت بیانگر آن است که عمده احکام صادر شده در مواجهه با رفتارهای ضدرقابتی کارتلیها بوده و در خصوص سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار احکام بسیار معدودی صادر شده است که نوع و میزان رای‌های صادر از تفاوت چشمگیری در مناطق و مراجع مختلف برخوردار است. در فاصله زمانی ۲۰۱۵-۲۰۱۸، روند صدور احکام مرتبط با سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار با رشد شدیدی مواجه شده

^۱ به دلیل محرمانگی موضوع، در این شاخص تنها ۲۸ مرجع رقابت حاضر به ارائه اطلاعات شدند که همگی آنها کشورهای عضو OECD هستند.

است (۱۱۴۹ درصد) که در سال‌های پس از آن کاهش یافت (شکل ۲۳). رشد شدید صدور احکام در سال ۲۰۱۸ مربوط به رفتار چند مرجع رقابت در منطقه اروپا است که در مواجهه با برخی رویه‌های ضد رقابتی در بازار دیجیتال اتخاذ شده است.

شکل ۲۳. مجموع جرایم وضع شده در ارتباط با سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار (برحسب میلیارد یورو)

منبع: OECD competition trend (2022)

بررسی توزیع احکام در بین مراجع رقابت بیانگر آن است که معمولاً در هر منطقه، بخش عمده صدور احکام بر عهده یک یا چند مرجع رقابتی قرار می‌گیرد. به عنوان مثال، در منطقه اروپا، دو مرجع رقابت در هر سال حدود ۸۰ الی ۹۰ درصد از مجموعه احکام صادره را عهده‌دار بوده‌اند. همچنین در بازه زمانی مورد بررسی، متوسط میزان جریمه تعیین شده در هر حکم صادره حدود ۲۱,۳ میلیون دلار بوده است که این رقم در سال ۲۰۱۷ به مقدار ۴۹ میلیون دلار هم رسیده که در نتیجه صدور چند حکم تنبیهی سنگین توسط چند مرجع رقابت بوده است. در بازه زمانی مذکور، تعداد شرکت‌های جریمه شده در نتیجه سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار روند کاهشی داشته و از ۸۳ شرکت در سال ۲۰۱۵ به ۶۶ شرکت در سال ۲۰۲۰ رسیده است. در این میان، بالاترین سهم به شرکت‌های اروپایی (۴۸ درصد) اختصاص داده و شرکت‌های منطقه آمریکا با ۲۲ درصد در جایگاه دوم قرار گرفته‌اند. کمترین سهم شرکت‌ها نیز مربوط به منطقه آسیا-اقیانوسیه (۸ درصد) بوده است.

۷- مقابله با ادغام

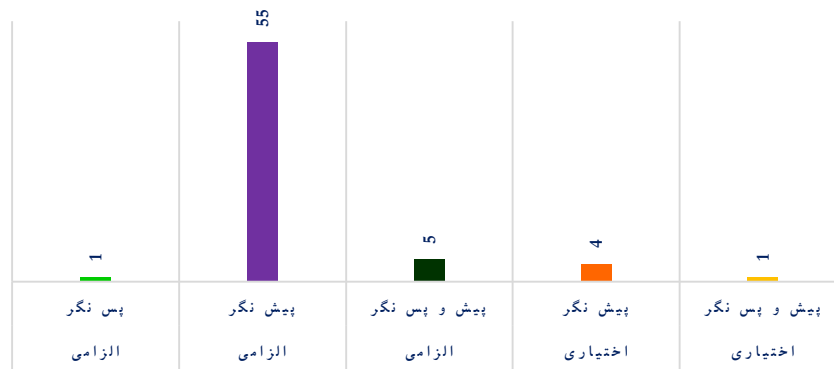
در این بخش روند مقابله مراجع رقابت با موارد شکل‌گیری ادغام، رژیم‌های کنترل ادغام، شیوه‌های اطلاع‌رسانی به متخلفان، توزیع ادغام در مناطق جغرافیایی و نوع تصمیمات و جرایم تعیین شده مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

در کشورهای مختلف، ابزارهای اجرایی مناسبی در اختیار مراجع رقابت قرار داده شده تا بر اساس آن بتوانند رویه‌های ضد رقابتی ادغام را تشخیص داده و با کنترل آن مصرف‌کنندگان را به منافع حاصل از کارایی بازار نزدیک نمایند. لذا بررسی شواهد چند دهه‌ای اخیر حاکی از آن است که کنترل ادغام توسط مراجع رقابت در جهان رشد چشمگیری داشته است. بر اساس نتایج CompStats data، ۶۶ نهاد رقابت از رژیم کنترل ادغام برخوردار بوده که به دو گروه اصلی قابل تقسیم می‌باشند: (۱) در ۳۴ مرجع، همزمان با تاسیس و معرفی قانون رقابت، رژیم کنترل ادغام نیز جهت اجرا معرفی شده است. (۲) ۳۲ مرجع رقابت نیز چند سال پس از راه‌اندازی و معرفی قانون رقابت به پیاده‌سازی رژیم کنترل ادغام اقدام نموده‌اند.

بر اساس شواهد موجود، در بسیاری از کشور مقابله با ادغام در قالب سیستم اطلاع‌رسانی پیش‌نگر به کار گرفته می‌شود. به گونه‌ای که حدآستانه مشخصی در گردش مالی به عنوان علامت شکل‌گیری ادغام تعیین شده و به بازیگران بازار اطلاع‌رسانی می‌شود. فرآیند به صورت دو مرحله‌ای بوده و برای موارد کم‌خطر، رویه ساده‌سازی شده‌ای پیش‌بینی شده است. روند مذکور غالباً در منطقه اروپا مورد توجه بوده و در سایر مناطق از تنوع زیادی در اجرا برخوردار است.

¹OECD (2019)

شکل ۲۴. مشخصه‌های رژیم‌های کنترل ادغام در جهان (عدد بالای هر ستون بیانگر تعداد مراجع رقابت)

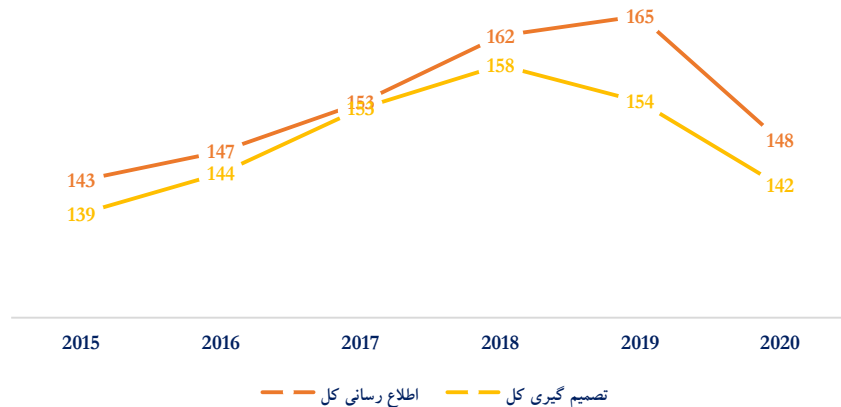
منبع: OECD competition trend (2022)

بررسی آمار مقابله با ادغام در مراجع رقابت حاکی از آن است که در بیشتر مراجع، رفتاری مشابه هم صورت گرفته است. به این صورت که در بازه زمانی ۲۰۱۵-۲۰۱۹ روند مقابله با ادغام رشد قابل توجهی نموده و پس از آن در سال ۲۰۲۰ افت شدیدی را تجربه نموده است. هرچند در آخرین فصل از سال ۲۰۲۰ با رشد مجدد مواجه شده است. کاهش شدید مقابله با ادغام در سال ۲۰۲۰ را می‌توان به دلیل شیوع گسترده پاندمی کرونا و توقف فعالیت بسیاری از بنگاه‌ها به دلیل نااطمینانی از وضعیت اقتصادی دانست و این که مراجع رقابت روند اطلاع‌رسانی خود را در مواجهه با رویه مذکور به تعویق انداختند. متوسط اطلاع‌رسانی ادغام در هر مرجع طی بازه زمانی ۲۰۱۵-۲۰۱۹ روند صعودی داشته (از ۱۴۳ مورد در سال ۲۰۱۵ به ۱۶۵ مورد در سال ۲۰۱۹ با نرخ رشد سالانه ۳٫۶ درصدی)، به طوری که در سال ۲۰۱۹ به بالاترین سطح خود رسیده است. با این حال، در سال ۲۰۲۰ شاخص مذکور با افت ۹٫۹ درصدی نسبت به سال قبل به میزان ۱۴۸ واحد رسید. منطقه آسیا-اقیانوسیه تنها موردی است که در سال ۲۰۲۰ با رشد در موارد اطلاع‌رسانی ادغام مواجه شده که می‌توان دلیل آن را تغییرات ایجاد شده در قوانین رقابت برخی مراجع فعال در این منطقه دانست.^۲ مشابه با روند اطلاع‌رسانی ادغام، فرآیند تصمیم‌گیری در خصوص ادغام هم طی دوره زمانی ۲۰۱۵-۲۰۱۸ روند افزایشی داشته که در سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۲۰ با کاهش مواجه شد. با این حال بررسی عملکرد مراجع رقابت در مناطق مختلف نشان دهنده تفاوت در رفتار آنان می‌باشد. بر اساس شواهد موجود، ۵ مرجع رقابت بزرگ حدود ۵۴ درصد از مجموع تصمیمات مرتبط با ادغام را اتخاذ نموده و سهم ۱۰ مرجع برتر از این تصمیمات در حدود ۷۱ درصد برآورد شده است.

^۱ Latham and Watkins (2021)

^۲ برخی از این تغییرات شامل تغییر در ملزومات قانونی، الکترونیکی شدن فرآیند ارسال مدارک و مستندات و انجام مصاحبه از راه دور است.

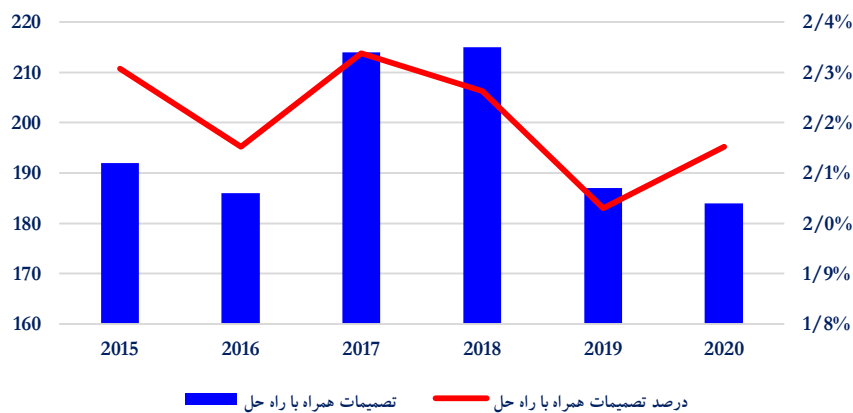
شکل ۲۵. متوسط تعداد اطلاع رسانی و تصمیمات در خصوص ادغام (کل کشورها)

منبع: OECD competition trend (2022)

ارائه راهکار (به صورت رفتاری یا ساختاری)، از جمله ابزارهایی است که در اختیار مراجع رقابت قرار دارد تا در صورت وقوع علائم ادغام بتوانند در جهت رفع رویه مذکور و بهره‌مند سازی مصرف کنندگان از کارایی بازار از آن استفاده نمایند. همانطور که در شکل (۲۶) مشاهده می‌شود، روند تصمیم‌گیری توأم با ارائه راهکار توسط مراجع رقابت در دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵ روند نسبتاً باثباتی را طی نموده است، هرچند که در سال ۲۰۱۹ با اُفت نسبی مواجه شده است. مقایسه وضعیت تصمیمات توأم با ارائه راهکار در مناطق مختلف نشان می‌دهد که در منطقه آمریکا روند مذکور به صورت کاهشی بوده و در مناطق اروپا و سایر کشورها پس از رشد سال‌های اولیه با اُفت مواجه شده است. منطقه آسیا-اقیانوسیه هم پس از اُفت اولیه با رشد با ثباتی در سال‌های بعد همراه بوده است.

شکل ۲۶. مجموع تصمیمات همراه با ارائه راهکار در خصوص پرونده‌های ادغام (برحسب تعداد و درصد)

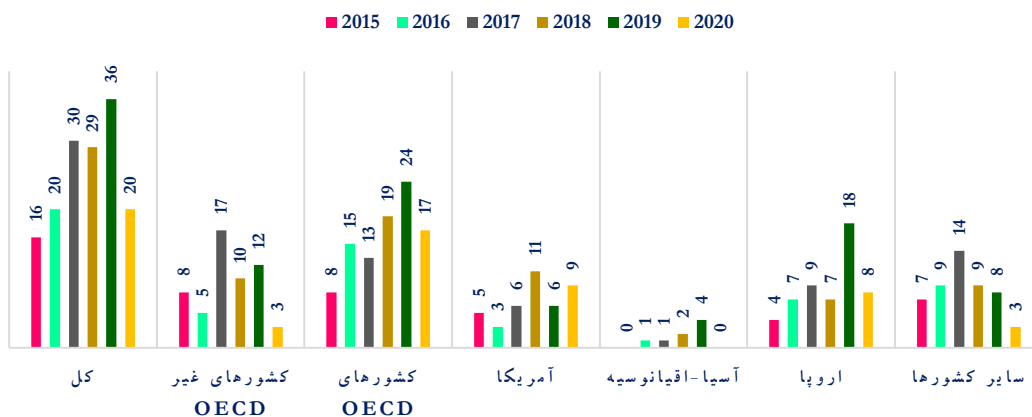

منبع: OECD competition trend (2022)

بررسی عملکرد مراجع رقابت در مواجهه با ادغام‌ها نشان می‌دهد که در موارد معدودی، مراجع رای به ممنوعیت ایجاد کارتل و یا از بین بردن آن داده‌اند، به طوری که متوسط صدور احکام مرتبط با ممنوعیت و حذف ادغام‌ها در هر سال به حدود ۵۰ الی ۸۰ مورد طی دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵ می‌رسد. همچنین باید توجه داشت که سهم زیادی از احکام مذکور توسط تعداد اندکی از مراجع صورت گرفته و لذا می‌توان گفت که هرگونه تصمیم‌گیری توسط این دسته از مراجع می‌تواند آمار مذکور را با تغییرات زیادی مواجه سازد. در بازه زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۵، تصمیمات مرتبط با ممنوعیت شکل‌گیری ادغام روند صعودی داشته که در سال ۲۰۲۰ با اُفت مواجه شده است، در حالی که روند حذف ادغام‌های در دوره مذکور همواره

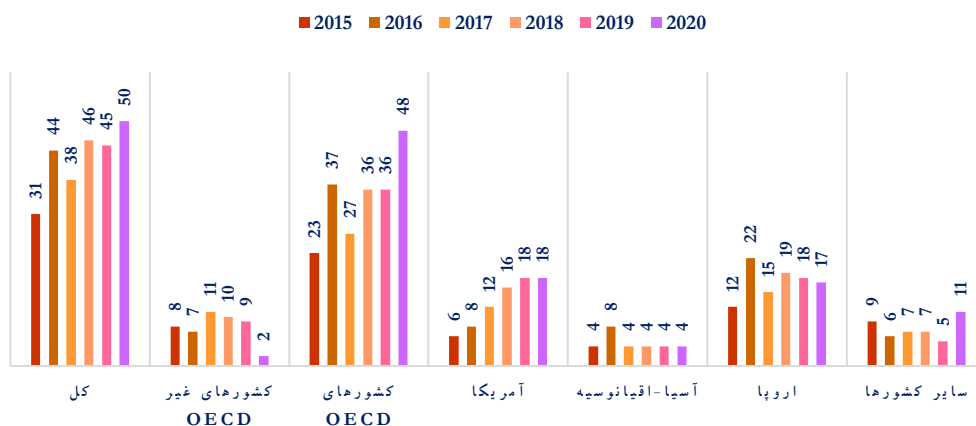
صعودی بوده است. بررسی عملکرد مراجع در مناطق مختلف نیز بیانگر آن است که در مناطق اروپا، عضو OECD و آسیا-اقیانوسیه روند صدور احکام طی سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۱۵ صعودی بوده که در سال ۲۰۲۰ کاهش یافته است. در منطقه آمریکا، روند صعودی صدور احکام در کل دوره مورد بررسی مشاهده شده و در سایر کشورها نیز پس از رشد سه ساله ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ با روند کاهشی مواجه شده است (شکل‌های ۲۷ و ۲۸).

شکل ۲۷. مجموع تصمیمات با محوریت ممنوعیت ادغام

منبع: OECD competition trend (2022)

شکل ۲۸. مجموع تصمیمات با محوریت حذف ادغام

منبع: OECD competition trend (2022)

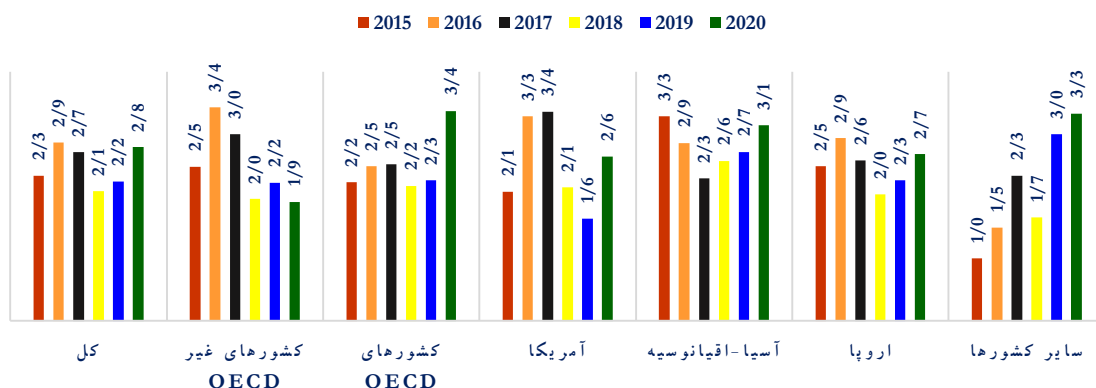
۸- ایفای نقش مدعی العموم

مراجع رقابت در بیشتر کشورهای جهان علاوه بر ایفای وظایف و تعهداتی که در چهارچوب قانونی برای آنها تعریف شده است، از برخی ابزارها و اختیارات خارج از عرف در جهت رونق و شکوفایی رقابت و پیاده‌سازی فرهنگ رقابت در جامعه نیز برخوردارند. به همین منظور، مراجع برخی کشورها از فعالیت‌های مرتبط با آگاهی بخشی عموم جامعه در خصوص سیاست‌ها و تصمیمات‌شان استفاده می‌کنند. برگزاری جلسات سخنرانی، ارائه وقایع روزانه و برپایی کنفرانس‌های ملی و بین‌المللی از جمله فعالیت‌های مراجع رقابت در این زمینه به شمار می‌رود. علاوه بر موارد مذکور، مراجع رقابت در برخی کشورها از ابزار مطالعه بازار در جهت شناسایی سازوکار بازار و برخی صنایع و نیز رویه‌های ضدرقابتی احتمالی نیز استفاده می‌نمایند. هرچند که مطالعه بازار از نظر گستره و عمق بررسی می‌تواند متفاوت از هم باشد، با این حال، بررسی شواهد موجود حاکی از آن است که در

¹OECD (2018)

بازه زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵، تمامی مراجع رقابت مورد بررسی (به جز یک مورد در کشورهای OECD و چند مورد در کشورهای غیرعضو) حداقل یکبار و بیشتر به مطالعه بازار پرداخته‌اند. در این دوره مطالعه بازار در مراجع منطقه آمریکا و سایر کشورها روندی رو به رشد داشته است، در حالی که در اروپا و آسیا-اقیانوسیه با ثبات بوده است. در سال ۲۰۲۰ در تمامی مناطق مورد بررسی، میزان مطالعه بازار به نسبت سال قبل از آن افزایش داشته است، به طوری که متوسط سهم هر مرجع رقابت حدود ۲٫۷ واحد بوده است (شکل ۲۹).

شکل ۲۹. متوسط تعداد مطالعات بازار به ازای هر مرجع رقابت

منبع: OECD competition trend (2022)

۹- خلاصه و جمع‌بندی

قانون رقابت و اثرات اجرای آن که با تحدید رویه‌های ضدرقابتی و انحصارگرانه در بازار همراه است، از جمله مهم‌ترین موضوعات چند دهه‌ی اخیر محافل اقتصادی بوده است. قانون رقابت مهم‌ترین ابزار مقابله با انحصار در بازار است که از طریق ایجاد کارایی بازار و افزایش قدرت انتخاب، باعث افزایش رفاه مصرف‌کنندگان می‌شود. نظر به اهمیت قانون رقابت و اثرات اجرای آن در تنظیم سازوکار بازارها، گزارش حاضر به بررسی وضعیت عملکرد مراجع رقابت در جهان طی دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵ می‌پردازد. بر اساس نتایج تحقیق می‌توان گفت، سابقه شکل‌گیری مراجع رقابت در جهان به قرن ۱۹ میلادی باز می‌گردد که کشورهای کانادا (۱۸۹۹) و آمریکا (۱۹۰۰) از جمله پیشگامان پذیرش و اجرای قانون رقابت در جهان می‌باشند. اگرچه پذیرش قانون رقابت در دهه‌های ابتدایی قرن ۲۰ میلادی با استقبال چندانی از سوی سیاست‌گذاران مواجه نشده است، اما پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تغییر نگرش سیاست‌گذاران به رویکرد اقتصاد بازار از ابتدای دهه ۹۰ میلادی، روند پذیرش قانون رقابت و لحاظ آن در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی با تغییرات شگرفی مواجه شده است، به طوری که طی دوره زمانی ۲۰۱۰-۱۹۹۰، قانون رقابت در حدود ۱۳۰ کشور جهان مورد پذیرش و اجرا قرار گرفته است.

وضعیت مراجع رقابت از حیث برخورداری از منابع بودجه‌ای و انسانی بیانگر روند رو به رشد آن طی دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۱۵ بوده است. بر این اساس می‌توان گفت که سهم هر مرجع از نیروی کار متخصص به طور متوسط حدود ۱۲۹ نفر و بودجه سالانه آن نیز به طور متوسط در حدود ۲۱٫۴ میلیون دلار تعریف شده است. وقوع پاندمی کرونا و اثرات متعاقب آن بر اقتصاد کشورها از جمله مهم‌ترین عواملی است که بر کاهش بودجه و ظرفیت انسانی مراجع رقابت در سال ۲۰۲۰ اثرگذار بوده است.

مراجع رقابت در مقابله با رفتارهای کارتلی که از جمله مهم‌ترین رویه‌های ضدرقابتی است، از دو ابزار پیش‌نگرانه و پس‌نگرانه بهره‌مندند که بر این اساس می‌توانند قبل و یا بعد از شکل‌گیری کارتل به مقابله با آن بپردازند. بررسی رفتار مراجع رقابت در مواجهه با شکل‌گیری رویه‌های کارتلی بیانگر روندی کاهشی بوده است. همچنین استفاده از ابزار حملات ضربتی و تفتیش و ضبط اسناد و مدارک شرکت‌های مظنون به اجرای رویه‌های کارتلی نیز با کاهش مواجهه بوده است. به طور مشابه، مقابله مراجع رقابت با رویه سوءاستفاده از وضعیت مسلط بازار هم پس از رشد قابل توجه در

سال ۲۰۱۶ (که در نتیجه تصمیمات چند مرجع خاص بوده است) با روندی کاهشی در سال‌های بعد مواجه شده است. مراجع رقابت در مقابله با ادغام و تعیین و اعمال جرایم نقدی و غیرنقدی بر افراد و بنگاه‌های متخلف نیز وضعیت مشابهی را در دوره زمانی مورد بررسی تجربه نموده‌اند. در مجموع می‌توان گفت که با شیوع پاندمی کرونا و اثرات شدید و غیرقابل جبران آن بر اقتصاد کشورها، مراجع رقابت نیز تاثیر پذیرفته و سازوکار خود را در مواجهه با رویه‌های ضدرقابتی و استفاده و ابزارهای تحدیدی تغییر داده‌اند. استفاده از ابزارهای تسهیل گرانه در جهت حمایت از کسب و کارها در دوره مواجهه با پاندمی کرونا و نیز تعویق اجرای برخی تصمیمات مآخوذه در جهت مقابله با رویه‌های ضدرقابتی نیز از دیگر راهکارهایی است که از سوی بسیاری از مراجع رقابت اتخاذ شده است. در گزارشات بعدی، نقش بحران کرونا بر تغییر سازوکار بازارها و نیز تغییر رویکرد مراجع رقابت در مواجهه با رویه‌های ضدرقابتی طی این دوره مورد بحث و بررسی بیشتر قرار می‌گیرد.

منابع

- Bradford, A., Chilton, A. S., Megaw, C., & Sokol, N. (2019). Competition law gone global: Introducing the comparative competition law and enforcement datasets. *Journal of Empirical Legal Studies*, 16(2), 411-443.
- Gutmann, J., & Voigt, S. (2014). Lending a hand to the invisible hand? Assessing the effects of newly enacted competition laws. *Assessing the Effects of Newly Enacted Competition Laws (February 8, 2014)*.
- Hellwig, M. (2018), "Settlements and appeals in the European commission's cartel cases: An empirical assessment", *Review of Industrial Organization*, 52/1, 55-84. Available at: <http://dx.doi.org/10.1007/s11151-017-9572-1>
- Hovenkamp, H. J., & Areeda, P. E. (2000). *Antitrust law: An analysis of antitrust principles and their application*. Available at: <http://www.aspenpublishers.com/Topics/Antitrust-Trade-Regulation/>
- Latham & Watkins LLP (2021), Impact of COVID-19 on global merger control reviews, Available at: <https://www.lw.com/thoughtLeadership/lw-impact-of-COVID-19-global-merger-control>.
- OECD (2016), Global forum on competition: sanctions in antitrust cases - summary of discussion, Available at: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/GF\(2016\)14/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/GF(2016)14/en/pdf).
- OECD (2018), Global forum on competition: investigative powers in practice - summary of discussion, [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/GF\(2018\)18/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/GF(2018)18/en/pdf).
- OECD (2019a), Empowering national competition authorities (NCAs), Available at: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2017\)608816](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2017)608816)
- OECD (2019b), Review of the 1998 OECD recommendation concerning effective action against hard core cartels, Available at: <https://www.oecd.org/daf/competition/oecd-review-1998-hard-core-cartels-recommendation.pdf>.
- OECD (2019c), Mergers, Available at: <https://www.oecd.org/competition/mergers/>.
- OECD (2021), Evaluation of competition interventions, Available at: <https://www.oecd.org/competition/evaluationofcompetitioninterventions.htm>.
- OECD (2022). OECD competition trend. Available at: <https://www.oecd.org/competition/oecd-competitiontrends.htm#:~:text=OECD%20Competition%20Trends%202022,OECD%20and%20non%2DOECD%20jurisdictions>.
- Snelders, R. (2021), Cartel settlements: An overview of EU and national case law, Available at: <https://www.concurrences.com/en/bulletin/special-issues/cartel-settlements/anticompetitive-practices-3712/cartel-settlements-an-overview-of-eu-and-national-case-law>

- UNCTAD (2010). The use of leniency programmes as a tool for the enforcement of competition law against hardcore cartels in developing countries, United Nations, https://unctad.org/system/files/official-document/tdrbpconf7d4_en.pdf.
- Vowden, D. (2021), The EU commission carries out its first dawn raid since the COVID-19 pandemic started at the German premises of a company active in the clothing sector , Available at: <https://www.concurrences.com/fr/bulletin/news-issues/june-2021/the-eu-commission-carries-out-its-first-dawn-raid-since-the-COVID-19-pandemic>.
- Zimmer, D. (Ed.). (2012). *The goals of competition law*. Edward Elgar Publishing.

ضمیمه ۱. لیست مراجع رقابت در کشورهای مورد مطالعه

وبسایت	علامت اختصاری	نام مرجع رقابت	نام کشور
فدره اروپا			
http://www.caa.gov.al/?lng=en	CAA	Competition Authority of Albania	آلبانی
https://www.bwb.gv.at/en/	BWB	The Federal Competition Authority	اتریش
https://www.bundeskartellamt.de/DE/Home/home_node.html	-	Bundeskartellamt	آلمان
https://www.ccpc.ie/	CCPC	Competition and Consumer Protection Commission	ایرلند
https://en.agcm.it/en/	AGCM	Italian Competition Authority	ایتالیا
https://www.belgiancompetition.be/en	BMA	Belgian Competition Authority	بلژیک
http://www.cpc.bg/default.aspx	CPC	Commission on Protection of Competition	بلغارستان
https://www.aztn.hr/en/	AZTN	Croatian Competition Agency	کرواسی
https://www.uohs.cz/en/about-the-office.html	ÚOHS	Office for the Protection of Competition	جمهوری چک
https://www.en.kfst.dk/	DCCA	Danish Competition and Consumer Authority	دانمارک
	PRO-COMPETENCIA	National Commission for the Defence of Competition of the Dominican Republic	جمهوری دومینیکن
https://www.konkurentsiamet.ee/en	ECA	The Estonian Competition Authority	استونی
https://ec.europa.eu/info/departments/competition_en	DG COMP	European Commission Directorate-General for Competition	کمیسیون اروپا
https://www.kkv.fi/en/	FCCA	Finnish Competition and Consumer Authority	فنلاند
https://www.autoritedelaconurrence.fr/en		French Competition Authority	فرانسه
https://www.epant.gr/	HCC	Hellenic Competition Commission	یونان
https://www.gvh.hu/en/	GVH	Hungarian Competition Authority	مجارستان
https://en.samkeppni.is/	ICA	Icelandic Competition Authority	ایسلند
https://www.kp.gov.lv/en	KP	Competition Council of the Republic of Latvia	لاتویا
https://kt.gov.lt/en/	KT	Competition Council of the Republic of Lithuania	لیتوانی
https://conurrence.public.lu/fr.html	-	Grand-Duché de Luxembourg Competition Council	لوگزامبورگ
https://mccaa.org.mt/Section/index?sectionId=1060	MCCAA	Malta Competition and Consumer Affairs Authority	مالت

وبسایت	علامت اختصاری	نام مرجع رقابت	نام کشور
		The Office for Competition	
https://www.ftc.gov/policy/international/competition-consumer-protection-agencies-worldwide	AZZK	Agency for Protection of Competition	مونتنگرو
https://www.acm.nl/en	ACM	Authority for Consumers and Markets	هلند
https://konkurransetilsynet.no/norwegian-competition-authority/?lang=en	-	Norwegian Competition Authority	نروژ
https://www.ftc.gov/policy/international/competition-consumer-protection-agencies-worldwide	UOKiK	Office of Competition and Consumer Protection	لهستان
https://www.concorrenca.pt/en	AdC	Portuguese Competition Authority	پرتغال
http://www.consiliulconcurentei.ro/en/	-	Romanian Competition Council	رومانی
http://government.ru/en/departement/89/events/	FAS Russia	Federal Antimonopoly Service of the Russian Federation	روسیه
https://www.antimon.gov.sk/en/	AMO SR	Antimonopoly Office of the Slovak Republic	جمهوری اسلواکی
http://www.varstvo-konkurence.si/en/	CPA	Slovenian Competition Protection Agency	اسلونی
https://www.cnmc.es/en/sobre-la-cnmc/que-es-la-cnmc	CNMC	The Spanish National Commission of Markets and Competition	اسپانیا
https://www.konkurrensverket.se/en		Swedish Competition Authority	سوئد
-	COMCO	The Competition Commission	سوئیس
https://amcu.gov.ua/en	AMCU	Antimonopoly Committee of Ukraine	اوکراین
https://www.gov.uk/government/organisations/competition-and-markets-authority	CMA	Competition and Markets Authority	انگلستان
قاره آمریکا			
https://www.ftc.gov/about-ftc/bureaus-offices/bureau-competition	DOJ & FTC	Federal Trade Commission Bureau of Competition & Department of Justice Antitrust Division	ایالات متحده
https://www.competitionbureau.gc.ca/eic/site/cb-bc.nsf/eng/home	CBC	The Competition Bureau Canada	کانادا
https://www.cndc.bo/home/index.php	CNDC	National Antitrust Commission	آرژانتین
https://www.ftc.gov.bb/	Barbados FTC	The Barbados Fair Trading Commission	باربادوس
www.cade.gov.br	CADE	Administrative Council for Economic Defence	برزیل
https://www.fne.gob.cl/en/about-us/fiscalia-nacional-economica/	FNE	National Economic Prosecutor	شیلی
https://www.sic.gov.co/en/about-us	SIC	Superintendence of Industry and Commerce	کلمبیا
-	SUTEL	Costa Rica Telecommunications Superintendency	کاستاریکا

وبسایت	علامت اختصاری	نام مرجع رقابت	نام کشور
http://www.scpm.gob.ec/	SCPM	Superintendency for Control of Market Power	اکوادور
https://www.sic.gov.co/en/deputy-superintendence-for-the-protection-of-competition	SC	Superintendency of Competition	السالوادور
https://www.cofece.mx/	COFECE	Federal Economic Competition Commission	مکزیک
https://acodeco.gob.pa/inicio/	ACODECO Panamá	Authority for Consumer Protection and Competition Defense	پاناما
https://www.conacom.gov.py/	CONACOM	National Competition Commission	پاراگوئه
https://www.tmdn.org/	INDECOPI	National Institute for the Defence of Free Competition and the Protection of Intellectual Property	پرو
قاره آسیا-اقیانوسیه			
https://www.accc.gov.au/	ACCC	Australian Competition and Consumer Commission	استرالیا
https://eng.kppu.go.id/	ICC	Indonesia Competition Commission	اندونزی
http://www.ccb.gov.bd/	CCB	Bangladesh Competition Commission	بنگلادش
https://www.ccbd.gov.bn/Theme/Home.aspx	CCBD	Competition Commission Brunei Darussalam	برونئی
https://www.nature.com/nature-index/institution-outputs/china/state-administration-for-market-regulation/5ce5fe2a27ce90a91d3a0821	SAMR	State Administration for Market Regulation	چین
https://www.ftc.gov.tw/internet/english/index.aspx	Chinese Taipei FTC	The Fair Trade Commission of Chinese Taipei	چین تایپه
https://www.compcomm.hk/	COMP COMM	Competition Commission (Hong Kong)	هنگ کنگ
https://www.cci.gov.in/	CCI	The Competition Commission of India	هند
https://www.gov.il/en/departments/competition/govil-landing-page	-	Israel Competition Authority	رژیم غاصب صهیونیستی
https://www.jftc.go.jp/en/	JFTC	Japan Fair Trade Commission	ژاپن
https://www.gov.kz/memleket/entities/zk?lang=en	-	Agency for the Protection and Development of Competition	قزاقستان
https://www.ftc.go.kr/eng/index.do	KFTC	Korea Fair Trade Commission	کره جنوبی
https://www.mycc.gov.my/	MyCC	Malaysia Competition Commission	مالزی
https://comcom.govt.nz/	NZCOMCOM-NZCC	New Zealand Commerce Commission	نیوزلند

وبسایت	علامت اختصاری	نام مرجع رقابت	نام کشور
https://www.phcc.gov.ph/	PCC	Philippine Competition Commission	فیلیپین
https://www.my.gov.sa/	GAC	General Authority for Competition	عربستان سعودی
https://www.cccs.gov.sg/	CCCS	Competition and Consumer Commission of Singapore	سنگاپور
https://www.tcct.or.th/view/1/Home/TH-TH	OTCC	Office of Trade Competition Commission	تایلند
https://www.rekabet.gov.tr/en/Sayfa/About-us/turkish-competition-authority	TCA	Turkish Competition Authority	ترکیه
http://en.vcca.gov.vn/	VCCA	Vietnam Competition and Consumer Authority	ویتنام
قاره آفریقا			
https://www.concurrences.com/en/auteurs/info-egyptian-competition-authority	ECA	Egyptian Competition Authority	مصر
https://www.compcom.co.za/	CompCom SA	Competition Commission of South Africa	آفریقای جنوبی
http://www.cct.gov.tn/?lang=en	CCT	Competition Council of Tunisia	تونس